RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1919. Första kammaren. Nr 53

Torsdagen den 5 juni, e. m.

Kammaren sammanträdde kl. 8 e. m.

Anmäldes och bordlades

tredje sammansatta stats- och första lagutskottets memorial:

nr 6, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående befrielse för värnpliktiga av 1918 års klass från fullgörande av viss värnpliktstjänstgöring i fredstid m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 7, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om befrielse för vissa värnpliktiga från skyldighet att fullgöra reservtruppövning ävensom i ämnet väckta motioner.

Förslag ang. hemlighållande av handlingar i mål rörande illojal konkurrens.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 43, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 270 med förslag till ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen, med bifall till förevarande proposition, nr 270, ville såsom vilande till vidare grundslagsenlig behandling antaga följande

Förslag

till

ändrad lydelse av § 2 4:o tryckfrihetsförordningen.

§ 2.

— —

4:o. I grund av — — — — som helst.

Vid föregående tillåtelse skola följande undantag ovägerligen iakttagas:

Att protokoll, hållna — — — — uppenbara.

Att ej några — — — — femtio riksdaler.

Att mobiliseringsplaner — — — — konfiskeras.

Att, där underrätt — — — — konfiskeras.

Förslag ang. hemlighållande av handlingar i mål rörande illojal konkurrens. (Forts.)

Att, då i mål om obehörigt användande eller yppande av yrkeshemlighet eller om missbrukande av anförtodd ritning, mönster, modell, schablon eller dylik teknisk förebild underrätt förordnat om handläggning inom stängda dörrar på den grund, att målets offentliga handläggning prövats kunna för den, vilkens rätt förmenas hava blivit genom den åtalade handlingen kränkt, medföra ytterligare skada i samma hänseende, protokoll över sådan handläggning samt därvid till underrätten ingivna handlingar i målet så ock högre rätts protokoll i samma mål och däri efter meddelande av underrättens utslag inkomna handlingar ej må, utan särskilt tillstånd av vederbörande rätt, utlämnas innan målet blivit skilt från rättens handläggning; och må, i den mån rätten finner protokoll eller handling i målet ej heller efter avslutad handläggning kunna utlämnas utan fara för skada, varom ovan nämnts, och förty däremot vid handläggningens avslutande meddelar förbud, utlämnande ej utan Konungens särskilda tillstånd äga rum före femtio år efter det slutligt beslut i målet givits. Dock göres härigenom ej inskränkning i parts rätt att utbekomma protokoll och erhålla del av handlingarna i målet. Över rättens beslut, huruvida protokoll eller handling må utlämnas, vare klagan ej tillåten. Utgiver part eller annan, med vetskap om att protokoll eller handling enligt vad nu är sagt bör hemlighållas, utan Konungens särskilda tillstånd protokollet eller handlingen i tryck, straffes efter allmän lag, om gärningen är i den med straff belagd, men eljest med fängelse från och med en till och med sex månader eller i ringare fall med böter från och med trettiotre riksdaler sexton skillingar till och med trehundratrettiotre riksdaler sexton skillingar.

Att, i vad — — — — femtio riksdaler.
Det skall ock — — — — sexton skillingar.
Att protokoll — — — — sexton skillingar.
Att ingen må — — — — sexton skillingar.
Att läkares — — — — sexton skillingar.
Att handlingar — — — — sexton skillingar.
Att utdrag — — — — femtio riksdaler.
Att till försäkringsrådet — — — — trehundra riksdaler.
Att uppgifter, som — — — — femtio riksdaler.
Att för officiell — — — — trehundra riksdaler.
Att de från bankinspektionen — — — — femtio riksdaler.
Att ansökan om — — — — femtio riksdaler.
Att i ärende — — — — konfiskeras.
Att sådant, som — — — — huvudsaken.
I övrigt, och som — — — — stadgat är.

Herr Clason: Med anledning av dessa ständigt återkommande förändringar i tryckfrihetsförordningen skulle jag vilja tillåta mig uttrycka en önskan, som jag hoppas må komma till regeringens kännedom. Det är så att i dessa tillägg, som numera göras, jämförda med förutvarande moment i denna § 2, den tid, varunder handlingar skola hemlighållas, fastställes ganska olika i den ena bestämmelsen efter den andra. Ibland är det fråga om en tid av 5 år, ibland om en tid

av 15 år, än om vederbörandes livstid, än om 50 år, det förekommer ock tider, som kunna vara längre än 50 år, och det kan vara fråga om ett oinskränkt hemlighållande. De olika bestämmelserna kunna möjligen i enskilda fall vara motiverade, men ses de i sin helhet, finnes det ifråga om dem icke något som helst enhetligt system i detta; och jag vill begagna detta tillfälle att uttrycka det önskemålet, att denna fråga måtte bliva upptagen till behandling, så att man finge något verkligt system, med andra ord att frågan om den tid, varunder dessa handlingar skola vara hemliga, måtte så snart som möjligt upptagas till revision.

Förslag ang. hemlighållande av handlingar i mål rörande illojal konkurrens. (Forts.)

I denna punkt har jag icke annat yrkande att göra än om bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 44, i anledning av väckt motion om ändringar i § 52 regeringsformen och § 33 riksdagsordningen.

Om rätt för riksdagens kamrar att själva utse talmän m. m.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 329, hade herr *Hage* m. fl. yrkat, att riksdagen måtte för sin del som vilande antaga följande förändrade lydelse av regeringsformen § 52:

Riksdagens kamrar utse var för sig bland sina ledamöter talman och två vice talmän,

samt följande förändrade lydelse av riksdagsordningen § 33:

1. Så snart riksdagen — — — ledamöter angår, väljer vardera kammaren bland sina ledamöter talman samt en förste och en andre vice talman.

2. = nuvarande mom. 3.

3. Vid samtidigt förfall för både talmannen och vice talmännen i någon av riksdagens kamrar utses o. s. v. (= nuvarande mom. 4).

4. Val av talman och vice talmän skall, därest i någondera kammaren någon ledamot sådant yrkar, inom denna kammare äga rum medelst en enda valhandling samt vara proportionellt. Den som vid valet erhållit placering, skall förklaras utsedd till talman, den som kommit näst därefter vid placeringen till förste, och den som därnäst placerats till andre vice talman. Närmare bestämmelser om valsättet meddelas i särskild av Konungen och riksdagen samfällt beslutad stadga.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande av anförda skäl hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville hemställa, det täcktes Kungl. Maj:t utarbeta och framlägga förslag till sådana ändringar i riksdagsordningen, att riksdagens kammare måtte äga rätt att själva utse talmän ävensom vardera tvenne vice-talmän.

I en vid utlåtandet fogad reservation hade herrar *Clason, Bellinder, von Geijer, von Mentzer, Hulting, Schyller, Räf, Henrikson* och

Om rätt för riksdagens kamrar att själva utse talmän m. m.
(Forts.)

Norman på angivna grunder hemställt, att riksdagen måtte antaga att vila till vidare grundlagsenlig behandling följande

Förslag
till
ändrad lydelse av riksdagsordningen.

§ 33.	§ 33.
1. Så snart riksdagen sammanträtt — — — låte Konungen för vardera kammaren tillkännagiva, vilken bland dess ledamöter förordnats till talman och vilken till vice talman.	1. Så snart riksdagen sammanträtt — — — låte Konungen för vardera kammaren tillkännagiva, vilken bland dess ledamöter förordnats till talman och *vilka till förste och andre vice talman.*
2. Då i något av de fall, — — — — — — — — — —, äger vardera kammaren att, inom sig välja talman och vice talman.	2. Då i något av de fall, — — — — — — — — — —, äger vardera kammaren att, inom sig, välja talman *samt en förste och en andre vice talman.*
3. Innan — — — — — — levnadsåren äldst.	3. Innan — — — — — — levnadsåren äldst.
4. Vid samtidigt förfall för både talmannen och vice talmannen i någon av riksdagens kamrar — — — — — upphört.	4. Vid samtidigt förfall för både talmannen och vice *talmännen* i någon av riksdagens kamrar — — — — upphört.

Herr von Geijer: Herr greve och talman, mina herrar! Som herrarna behagade finna av den nyss upplästa klämmen, avser, ifrågavarande hemställan från konstitutionsutskottet två saker, dels en sådan förändring i vår konstitution, att den Konungen tillkommande rätten att utse talman och vice talman i kamrarna skulle överflyttas till kamrarna själva, dels ock att vice talmännens antal skulle ökas till två i vardera kammaren. Jag har anmält min reservation i förevarande punkt, och därför skall jag med herr talmannens tillstånd be att få säga några ord till stöd för denna min avvikande mening.

Min avvikelse gäller endast första punkten. Vi befinna oss nu i elfte timmen för riksdagen och ej endast för riksdagen, utan jämväl för den gamla riksdagsæran. Det förefaller mig, att denna omständighet skulle ha befriat oss av den gamla stammen från att här nödgas taga position till förslaget och att detta som så många andra frågor enligt mitt förmenande skulle lämpligen kunna framskjutas till avgörande av de nya männen. Emellertid, då man icke kan komma ifrån att härvidlag taga position, skall jag be att få lov att säga några ord till stöd för det avslagsyrkande på denna punkt, som jag kommer att framställa. Jag kommer därvidlag ännu en gång med det gamla skälet att, grundlagens bud är att en förändring i författ-

Om rätt för riksdagens kamrar att själva utse talmän m. m. (Forts.)

ningen icke skall vidtagas med mindre än att den befinnes vara högst nödig och nyttig. Jag vet väl, att ett dylikt argument numera anses vara en sliten och omodern dräkt, knappast lämplig ens att skyla armodet hos den obotfärdige. Emellertid, om detta bud verkligen någonsin är tillämpligt, så är det enligt mitt förmenande just här. Jag kan för min del icke finna, att denna förändring på något som helst sätt är nödig. Jag kan själv se tillbaka på en jämförelsevis lång riksdagsverksamhet. Det är min tjuguförsta riksdag, som nu löper, och dessutom som det heter, »den yngre kan spörja vad den äldre vet», så vågar jag nu säga, att jag aldrig hört någon med fog kunna påstå, att den ordning, som hittills, alltifrån det nya skedet av representationsskicket, varit tillämpad, medfört någon som helst olägenhet. Samtliga de personer, som fått Konungens förtroende att leda kamrarnas förhandlingar, evad politisk åsikt de än ha kunnat företräda, ifrån vilken samhällsverksamhet de än ha tagits, de hava samtliga visat samma oväld, tillmötesgående och skicklighet. Att under sådana förhållanden verkligen vidtaga en förändring kan jag för min del icke finna vara grundat. Men enligt mitt förmenande är det ej heller nyttigt. Det var ju det andra momentet i grundlagens bud: icke så att förstå, att icke givetvis de egenskaper, som jag tryckte på icke skulle finnas hos en person, en talman vald av kammaren. Jo, förvisso; det är min livliga övertygelse, att de skulle förefinnas. Men den olägenheten, den mindre goda sidan, som skulle komma till synes, skulle drabba icke talmannen utan den väljande kammaren själv. Det är denna som jag menar skulle taga ett ogynnsamt intryck av en dylik ordning. Reservanterna ha, om herrarna giva akt på vårt utlåtande, redan pekat på det förhållande, som under flydda dagar rådde i vårt land, då verkligen partimotsatserna i överensstämmelse med vad som nu äger rum voro skärpta. Erfarenheten av vad som då inträffade torde icke vara lockande. Det torde enligt mitt förmenande vara ganska säkert, att den majoritet, som valt en talman, endast med svårighet skall kunna undgå att bibringas den uppfattningen, att den valde talmannen bör känna sig förbunden gentemot denna majoritet, den som givit honom sitt förtroendeanspråk på ett visst mått av tacksamhet torde givetvis göra sig gällande, och detta skulle sannolikt även taga sig uttryck i handling. Ligger icke häri en frestelse till att försöka tvinga talmannen i en viss riktning? Fara vore då å färde att konflikter kunde uppstå mellan majoriteten och talmannen eller ock att talmannen finge giva upp inte så litet av sin självständighet. Jag tänker härvidlag på ett sådant fall, som kan inträffa, vilken talman som än månde sitta, att han efter prövning måste vägra proposition på ett framställt förslag. Det förefaller mig då alldeles påtagligt, att om en dylik åtgärd vidtages, om talmannen verkligen vägrar, så kan det lätt tagas till intäkt för en kampanj mot en dylik talman med den återkommande appellen, att han icke bör återväljas. En dylik kupp, om man också tänker sig en tillfällig kombination mellan olika partigrupper, skulle också lätt kunna ha denna följd med sig. Hur under sådana förhållanden talmannen verkligen skall kunna bibehålla sin självständiga ställning

Om rätt för riksdagens kamrar att själva utse talmän m. m. (Forts.)

gentemot kammaren, vilket enligt mitt förmenande, är alldeles nödvändigt, därest verkligen ett lugnt och framgångsrikt riksdagsarbete skall kunna äga rum, det vet jag inte.

Herr greve och talman! Med dessa korta ord har jag ansett mig kunna till fullo motivera ett avslag på utskottets hemställan i denna del.

Beträffande åter den andra delen, att kamrarna skulle få två vice talmän i stället för nu en, har jag den meningen i likhet med majoriteten, att därutinnan verkligen föreligger ett behov. Riksdagsarbetet har ju på senare tiden tagit en sådan form, synnerligast mot slutet av riksdagen, att detta arbete faktiskt pågår både dag och natt. Att under sådana förhållanden begära, att en talman skall kunna hålla ut, det är enligt mitt förmenande fullkomligt omöjligt. Kommer då härtill att en av dessa talmän blir förhindrad av sjukdom eller annat, kunna verkligen rätt så besvärliga komplikationer uppstå. Under sådana förhållanden finner jag yrkandet i denna del vara välgrundat. Detta har funnit uttryck i den reservation som avgivits av herr Clason m. fl., och med stöd av vad jag nu anfört, ber jag, herr greve och talman, att få yrka, att med avslag på utskottets hemställan kammaren måtte bifalla det förslag som innefattas i den av herr Clason m. fl. avgivna, vid betänkandet fogade reservationen.

Herr Hellberg: Jag skall helt kort svara på vad den ärade föregående talaren anfört. Frågan är ju gammal och utdebatterad. Förslag i den riktning, vari utskottets hemställan går, hava upprepade gånger varit antagna i andra kammaren och lika ofta avslagna i första kammaren. Det är givet, att utgången också här i dag blir densamma, och jag senterar för min del till fullo den något vemodiga vädjan, som kom från herr von Geijer, då han sade, att det gamla gardet dör hellre, än att det nu i sista stunden uppgiver sina gamla positioner. Det kan ingen människa begära; men jag måste säga, att de skäl, som han anfört, hava nu naturligtvis lika litet som förut förmåga att övertyga oss, som stå på en annan ståndpunkt. Jag skall ej heller bemöta dem. Jag vill bara helt kort säga, att den utmålning av konsekvenserna, därest kamrarna själva skulle få välja sina talmän, som herr von Geijer gjorde, förefaller något för gjord, när man betänker, att det inte någonstans i hela världen finnes en riksförsamling som på samma sätt som den svenska mottager sina talmän ur Konungens hand, att så gott som överallt riksförsamlingarna själva välja sina presidenter, och att i de tre undantagsfall, som uppletats, där i viss mån någon jämförelse med förhållandena hos oss förekommer, där är det så, att församlingarna presentera förslag, inom vilket Konungen har att välja. Men aldrig har man väl från någon riksförsamling sport, att deras fria val av talmän medfört dessa konsekvenser, som herr von Geijer förutsatte skulle komma. För min del anser jag, att saken helt enkelt kan resumeras så, att det är bättre i överensstämmelse med riksdagens värdighet, att den i likhet med andra rådplägande och beslutande församlingar får utse sitt presidi-

Om rätt för riksdagens kamrar att själva utse talmän m. m.
(Forts.)

um, än att den i detta avseende skall stå under ett slags förmynderskap av den första statsmakten.

Som jag sagt, är det naturligt, att utgången här blir densamma som förut; och då jag är övertygad, att herr von Geijers meningsfränder allesammans äro eniga med honom om att man inte kan begära, att de nu i sista stunden skola uppgiva sina gamla positioner, så är det endast pro forma, som jag nu tillåter mig att yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder framkomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt samt vidare på bifall till den av herr Clason m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Om rätten till avsägelse av riksdagsmannauppdrag.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 45, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av § 21 riksdagsordningen.

Med föranledande av en inom andra kammaren av herr *Hage* m. fl. väckt motion, nr 328, hade utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande och framläggande av förslag till sådana ändringar i riksdagsordningen och vallagen, att ledamot av andra kammaren måtte äga rätt att, utan den begränsning som nu förefunnes i § 21 riksdagsordningen, avsäga sig sitt riksdagsmannauppdrag.

Reservation hade anmälts av herrar *Clason, von Geijer, von Mentzer* och *Hulting*, vilka dock ej antytt sin mening.

Herr C l a s o n: Vid detta betänkande har jag jämte tre andra av utskottets ledamöter från denna kammare anmält en reservation. Jag skall med anledning därav be att få säga några ord.

Vad som gjort, att vi varit betänksamma mot den förslagna skrivelsen, har egentligen varit fyra skäl. För det första ett av mera formell natur, det förhållande att denna riksdag förut i viss mån har haft denna fråga under behandling, nämligen då riksdagen vid behandlingen av författningsutskottets förslag gått ut ifrån, att den nuvarande bestämmelsen om avsägelserätt skulle vara oförändrad för män, under det riksdagen antagit en författningsförändring såsom vilande, som skulle i detta fall göra undantag för kvinnor. För det andra det faktum, att vi ha menat, att när någon uppställer sig såsom riksdagsmannakandidat för en så pass kort tid som en fyraårsperiod, han borde vid det tillfället kunna med en tämlig grad av visshet beräkna, huruvida han menade allvar med sin kandidatur, så att man kunde gå ut från, att han skulle kvarstå under denna period. För det tredje förmenade vi, att en sådan bestämmelse som den i skrivelsen förordade måhända skulle kunna medföra den olägenheten, att man på ett eller annat håll skulle kunna uppställa kandidater såsom lockfåglar med den tysta förutsättningen, att sedan de gjort sin tjänst

Om rätten till avsägelse av riksdagsmannauppdrag. (Forts.)

såsom sådana, de skulle avsäga sig och sedan andra gå in. Och för det fjärde måste vi fasthålla vid, att den suppleantinstitution, vilken i händelse av avsägelse skulle till kammaren föra den verkliga riksdagsmannen, f. n. faktiskt är ganska klent utbildad, så att man på förhand svårligen kan beräkna, vilken som kommer att inträda såsom suppleant. Detta har som sagt förorsakat vissa betänkligheter. Emellertid har utskottet nu i sin motivering särskilt pekat på den sistnämnda av dessa omständigheter och framhållit, att i samband med den här frågans utredning behörigt beaktande även måtte ske i fråga om suppleantinstitutionen, och det gör ju ett avlåtande av denna skrivelse mindre betänklig från vår synpunkt. Jag vill tillika uttrycka den förhoppningen, att om denna utredning kommer till stånd, man måtte tillika upptaga den frågan, huruvida i stället för den nuvarande bestämmelsen man eventuellt skulle kunna sätta någon som föreskreve exempelvis en mera begränsad tid än den nuvarande, under vilken den, som ställt upp sig som kandidat, i allt fall icke skulle ha rätt att avsäga sig. Om utredningen blir så pass allsidig och om särskilt frågan om suppleantinstitutionen tillbörligt beaktas, skall jag för min del, då frågan icke i sig själv har någon större betydelse, icke för närvarande göra något yrkande om avslag och sålunda icke motsätta mig, att en skrivelse blir avlåten.

Herr Bellinder: Herr greve och talman! Då jag tillhör den majoritet av utskottet, som uttalat sig för, att även ledamot av andra kammaren må få avsäga sig sitt uppdrag innan mandattiden gått tillända, så skall jag be att få anföra några ord till stöd för denna min åsikt.

Som bekant har ju mandattiden för riksdagsman i andra kammaren nu blivit avsevärt längre, då han utses på fyra år, och det kan ju vara rätt svårt för en person med en viktig borgerlig verksamhet att binda sig för en så lång tid. Jag har själv från valstrider i Göteborg den erfarenheten, att det varit svårt att få just de lämpligaste representanterna för vissa näringar, handel, sjöfart eller industri, just därför, att personer, som man gärna skulle vilja ha till riksdagsmän, sagt: »För så lång tid kan jag ej binda mig, ty det kan ju hända, att det blir alldeles omöjligt för mig till följd av min affär eller mitt yrke. Jag kan därför ej åtaga mig.» Vi högermän beklagade ofta, att vi ej kunde få de lämpligaste representanterna, och det berodde därpå, att de ej hade tillfälle att avsäga sig. Och jag kan ej finna, att det skulle möta någon större svårighet att medgiva denna rättighet även åt riksdagsmän i andra kammaren. Vi sträva ju nu efter mera likställighet mellan kamrarna. Det fanns förut två skillnader: Riksdagsman i första kammaren hade ej arvode, och därför ansågs det billigt, att han ej tvingades att kvarstå hela perioden; det kunde hända, att hans ekonomi icke medgav det. Men så infördes ju här arvode, och när man nu har avsägelserätt i första kammaren — varför skall man då ej även ha den i andra kammaren? Jag tror således, att även den större likställighet, som uppstått mellan kamrarna både genom en längre mandattid för andra kammaren och genom arvo-

de för första kammaren, gör, att man bör taga steget till likställighet fullt ut även i detta hänseende. Jag tager mig därför för min del friheten yrka, att utskottets hemställan om rättighet för riksdagsman i andra kammaren att avsäga sig mandatet även under mandattiden utan den begränsning, som innehålles i § 21 av riksdagsordningen, må bifallas.

Om rätten till avsägelse av riksdagsmannauppdrag. (Forts.)

Efter härmed slutad överlägning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 46, i anledning av väckt motion angående första kammarens avskaffande och införande av enkammarsystem.

Om införande av enkammarsystem.

Detta utlåtande lydde sålunda:

»I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 326, av herr *Vennerström* m. fl., hava motionärerna yrkat, 'att riksdagen ville principiellt uttala sig för första kammarens avskaffande och införande av ett enkammarsystem samt hos Kungl. Maj:t begära förslag till de ändringar i grundlagarna, som för en sådan tankes förverkligande erfordras'.

Beträffande de skäl, motionärerna anfört som stöd för sitt yrkande, får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet finner ingen anledning att tillstyrka motionärernas yrkanden samt hemställer därför, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.»

Herr Lindhagen: Jag anser mig skyldig mig själv att säga ett par hopplösa ord om den här motionen, då jag själv fört fram denna fråga vid tidigare tillfällen.

Varför vi påkalla ett enkammarsystem är av många skäl. De proportionella valen till en början äro till egentligen för att uppbära ett enkammarsystem, och när man har proportionella val så kommer första kammarens tillvaro, behövlighet därigenom att bli modifierad. Men vidare är det också det, att då det nu är införd allmän rösträtt, så äro ju kamrarna tämligen lika, och därför försvinner också den skillnad, som funnits emellan dem på grund av deras förutvarande beskaffenhet. Det är ett särskilt skäl just nu. Vidare har man det foget, att folket därigenom får mindre valstrider och mindre kostnader för dessa valstrider. Det är ej nyttigt för medborgarna att behöva slita ut sig på dessa oerhörda kraftmätningar. Partilivet blir dämpat. Man kan mera koncentrera sig på att vid ett visst högtidligt tillfälle välja en representation och så anse, att den duger någorlunda. Stadsfullmäktige äro ju representanter för städerna, men ej ha vi där någon första kammare, och i andra stater förekommer det ju också på många ställen, att man bara har ett enkammarsystem. Det är ju också billigare för staten på det sättet, och allting blir trevligare. Herr talman, jag yrkar bifall till motionen.

Om införande av enkammarsystem. (Forts.)

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på nu föredragna utlåtande endast yrkats att den i ämnet väckta motionen skulle bifallas.

Sedermera gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till den i ämnet väckta motionen; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Om införande av folkomröstningsinstitutet.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 47, i anledning av väckt motion angående förslag om tillägg till grundlagarna i syfte att åstadkomma verklig folkstyrelse.

I en inom första kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 142, hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen, i samband med behandlingen av den väntade regeringspropositionen i författningsfrågan, måtte besluta att hos Kungl. Maj:t begära förslag till sådant tillägg till grundlagarna:

att folkstyrelsen komme att omfatta icke blott valrätt utan även omedelbar beslutanderätt i viktiga frågor;

att denna beslutanderätt vid sidan av riksdagens befogenheter komme att omfatta icke blott folkomröstning på initiativ av regering eller riksdag (»referendum») utan även omedelbart initiativ från medborgarnas sida (»initiativ»);

samt att före dylik beslutanderätts utövning objektiv kunskap i det ämne, varöver skulle beslutas, i möjligaste mån meddelades de röstande.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på andragna skäl hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta verkställa en allsidig utredning, huru folkomröstningsinstitutet verkat i främmande länder, och huruvida, i vilken utsträckning samt under vilka former och betingelser ifrågavarande institut kunde för viktiga frågor införas i vår författning, ävensom därefter för riksdagen framlägga förslag till de ändringar i grundlagarna, vartill utredningen kunde giva anledning.

Vid utlåtandet funnos fogade reservationer av, utom annan,

1:o) herrar *v. Zweigbergk* och *Persson* i Tofta, som anfört:

»Frågan om folkomröstningsinstitutets användning och inpassning i författningsorganisationen står på dagordningen i olika länder, däribland även i Sverige, och är föremål för en livlig diskussion i vetenskapliga och politiskt intresserade kretsar. Man kan därifrån hoppas på värdefulla bidrag till frågans utredning och likaså från förslag och experiment som förekomma i andra länder.

Som utskottsbetänkandet visar, kunna mycket skiljaktiga synpunkter anläggas och växlande syften eftersträvas vid införandet av allmän folkomröstning. En riksdagens hänvändelse till regeringen i ämnet synes mindre påkallad, så länge det ej kan ges några som helst bestämda direktiv för hur institutet skall anbringas i vår författning.

Den rätta tidpunkten för ett initiativ kan knappt vara den, då en genomgripande representationsreform beslutits, vars verkningar icke i närvarande stund kunna med säkerhet beräknas.»

Om införande av folkomröstningsinstitutet.

(Forts.)

2:o) herr *Hellberg*, som i huvudsak instämt i herrar v. Zwiegbergks och Perssons i Tofta reservation med en därtill fogad erinran, att, därest för någon viss viktig fråga s. k. konsultativt referendum skulle finnas önskvärt för att i den särskilt utröna folkmeningen, författningen icke syntes lägga något hinder i vägen för statsmakterna att i varje särskilt fall besluta ett sådant referendum.

Herr Ericsson, Aaby: Herr greve och talman! Här ha vi åter en av den kände motionären herr Lindhagen framställd motion, som *mirable dictu* har lyckats att tillvinna sig även mina partikamraters bifall inom konstitutionsutskottet. Jag kan emellertid ej dela deras mening. Jag förstår mycket väl, att denna fråga om referendum kan tilltala ett parti, som tänker sig kunna inom en kort tid vara i minoritet. Det kan finnas förhållanden, då man vill vädja till folkmeningen från den mening, som har uttalats i riksdagen, mera direkt genom ett referendum. Men jag måste säga, att detta sätt ej tilltalar mig. Jag har varit motståndare till den allmänna rösträtten, men denna rösträtt hade åtminstone det goda med sig, att genom den utsågos representanter i riksförsamlingen, vilka sedermera under arbetet därstädes kunde förvärva den mogenhet i omdömet mer eller mindre, som man vill förutsätta hos dem, som ha att besluta i riksviktiga ärenden. Men här skulle man vädja direkt till väljaremassorna. Vem skulle då avgå med segern under dessa förhållanden? Givetvis de, som kunde åstadkomma den starkaste agitationen, de, som kunde lämna de rikligaste, de fetaste löftena. Det torde vara alldeles givet, att de skulle draga till sig de flesta rösterna. Mig tilltalar ej ett sådant vädjande till väljaremassorna direkt. Jag anser, att det är en viss grad av ansvarslöshet, som här skulle komma till uttryck, och på den grund, herr greve och talman, kan jag ej vara med om detta skrivelseförslag om införande av referendum, och jag anser — det ber jag mina ärade kamrater och partivänner inom kammaren ej illa upptaga — att det vore olyckligt, om första kammarens majoritetsparti i denna afton, kanske en av de sista, då de sitta med den avgörande makten här i denna kammare, skulle till kommande tider lämna som ett testamente denna begäran om en skrivelse om referendum. Herr greve och talman, jag ber att få yrka avslag å utskottets förslag och den i ärendet väckta motionen.

Herr von Mentzer: Den föregående ärade talaren anförde, att hans partikamrater i utskottet hade anslutit sig till utskottes hemställan. Med anledning därav skall jag be att få fästa uppmärksamheten på, att jag ej var närvarande vid utlåtandets justering och därför ej har kommit att vid utlåtandet fästa någon reservation. Hade jag varit närvarande vid justeringen, så hade en reservation av mig bifogats.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

I herr Lindhagens föreliggande motion uttalas bland annat, att »det nuvarande partisystemet måste ruinera våra framtidsutsikter», men på samma gång som motionären erkänner, att den allmänna rösträtten är en, som han säger, »mager valrätt, utövad för övrigt ofta på kommando», tyckes han mena, att detta kommando ej skulle göra sig gällande vid referendum. Han vill med detta referendum sammanbinda möjligheten av en objektiv, valet föregående politisk folkupplysning och tror sig därmed kunna undvika det partistyre och det kommando, som förekommer vid den nuvarande allmänna rösträttens utövande. Jag tillåter mig betvivla, att någon kan utestänga partistyre och kommando vid tillämpningen av referendum, vadan det, såvitt jag förstår, icke är det lyckobringande medel, som motionären förutsätter. Emellertid förordas detta referendum från olika synpunkter, såsom vi se av utskottets utlåtande. Somliga betrakta det som »en naturlig konsekvens av hela den fortskridande demokratiska utvecklingen». De, som tänka så, kunna måhända vinna sitt mål. De åter, som i referendum tro sig finna »ett i viss mån återhållande moment i lagstiftningen», »ett effektivt demokratiskt regleringsinstitut» och ett »kontrollmedel på det alltför starkt utvecklade partilivet», torde komma att finna sig besvikna.

Utskottet hänvisar för sin del vidare till det kända faktum, att referendum förekommer i åtskilliga stater och att förslag därom väckts i åtskilliga andra. Men det förhållandet i och för sig måtte väl ej vara något bindande för oss. Vi behöva väl ej ovillkorligen taga upp allt vad andra stater ha i lagstiftningsväg. Vi behöva väl åtminstone ej göra det, förrän vi fått se, att vi verkligen ha behov därav, och det har jag ej kunnat förmärka, att vi här ha. De uttalanden till förmån för referendum, som här förekommit, ha icke efter min uppfattning ådagalagt, att vi i vårt land ha behov av detta referendum.

Ja, herr greve och talman, med min syn på detta ber jag att få yrka avslag å motionen.

Herr von Zweigberk: Herr talman! Den uppslutning kring herr Lindhagens motion, som kommit till synes i konstitutionsutskottets betänkande, är av det vackra och jag vill nästan säga rörande slag, att det kännes som ett slags helgerån att trampa i en så vacker rabatt. Några högermän ha emellertid nu gjort motionären den tjänsten att anmäla en i viss mån avvikande mening, så att den nationella samlingen har ej blivit fullt så stor, som den i första ögonblicket syntes. Jag kan ej föreställa mig annat än att den ärade motionären, när han läste detta betänkande, måste tycka, att han fått nästan för mycket blommor. Han är ju alldeles ej van vid att se en sådan uppslutning kring sina förslag, och den onaturliga enigheten måste även, förefaller det mig, ha kommit honom att känna en viss misstanke, att det måste vara något på tok med densamma. Och det är det i själva verket också. Det blir fullkomligt uppenbart, om man läser utskottets betänkande och den därtill fogade klämmen. Det skrivelseförslag, som här förordas, saknar i en i vår riksdags-

historia osedvanlig grad alla fasta konturer och är i avsaknad av varje tillstymmelse till direktiv för den regering, till vilken skrivelsen skulle överlämnas. Jag vågar det påståendet, att under förstakammarhögerns krafts dagar skulle det svårligen ha kunnat hända, att ett sådant skrivelseförslag kunna vinna dess understöd. Hur det i närvarande stund är, därom känner jag visserligen intet, ehuru det borde ju betyda något, att första kammaren så sent som 1917 avslog en fullkomligt analog framställning.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

Om man undersöker, kring vilka samlingspunkter den enighet kunnat vinnas, som sträcker sig från herr Vennerström till herr Clason, så finner man, att den i själva verket avser tvenne saker. Man önskar en allsidig och objektiv utredning rörande detta folkomröstningsinstituts verkan på andra ställen i världen, där det kommit till användning, och förmodligen också en redogörelse för hela den mycket omfattande statsvetenskapliga diskussion, som har förts rörande detta ämne. Jag kan ej underlåta att uttrycka en viss förvåning över, att det från högersidan har funnits lämpligt att anförtro en sådan allsidig, för att ej säga vetenskaplig utredning åt regeringen. När vi hade dechargebetänkandet före, så sågo vi ju där, hurusom det hos högern tycktes förefinnas en tämligen allmän misstro gentemot de kommittéer, som den nuvarande regeringen tillsätter och de utredningar den verkställer. Bådadera beskylldes för att genomgående vara präglade av en mycket stor ensidighet. Det är onekligen ett slags upprättelse, då man nu kommer och anförtror denna samma regering att företaga en så grannlaga och ömtålig undersökning, som det här är fråga om.

För min del har jag ej alls samma misstro; men jag vill i alla fall säga, att jag tror, att denna allsidiga utredning i dessa mycket invecklade spörsmål kan ske på ett annat och bättre sätt än genom en sådan utredning, som Kungl. Maj:t kan anställa på grundvalen av denna skrivelse. Ty denna skrivelse begär ju också — och det är den andra punkten i skrivelsen — att här skall verkställas en undersökning »huruvida, i vilken utsträckning samt under vilka former och betingelser ifrågavarande institut må för viktiga frågor införas i vår författning». Ja, det må jag säga, att har man ej fått något som helst direktiv om hur detta institut skall anbringas i vår författning, så måste Kungl. Maj:ts regering komma i mycket stor förlägenhet, när den skall gripa sig an med verket, ty det kunna vi ju vara ense om, att det väl knappast finnes något statsrättsligt institut, som fått en så oändligt mångsidig användning som just detta. Det är ju nämligen ingenting nytt. Det är mycket få saker här i världen, som äro nya, och detta är långt ifrån nytt. Institutet i fråga anlitades redan under den romerska republiken i form av plebiscit. Det har använts under napoleonerna för att möjliggöra införandet av det andra kejsardömet, och det finnes över huvud taget rakt ingenting, som ej detta institut har begärts för och som det har ansetts vara användbart till. Det framstår också närmast i den vetenskapliga diskussionen om dessa ämnen som ett slag »Mädchen für alles», och det är väl också i denna sin egenskap, som det har fått understöd

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

av alla dessa representanter för så högst olika riktningar. Av detta institutets användning ha de hoppats på så uppenbart diametralt motsatta saker, som framgår av ifrågavarande betänkande.

På liberal sida har man en gång genom det liberala partiets framskjutne man, herr Staaff, intresserat sig för detta institut; men det var ju, som herrarna alla torde erinra sig, för en högst begränsad uppgift. Det gällde, huruvida man ej skulle kunna här finna en hjälp, då man sökte en skiljedomare vid meningsskiljaktigheterna mellan kamrarna i lag- och grundlagsfrågor. Det var på den tiden, då motsättningarna mellan de båda kamrarna i vårt land var så oerhört stor och vår lagstiftning gång på gång hotades av fullkomlig stagnation genom omöjligheten att här få fram ett resultat. Sedermera ha vi ju, delvis med förenade krafter, slagit oss på att i helt annan ordning övervinna denna motsättning mellan de båda kamrarna, och vi ha gjort det så fullständigt, att bekymren i närvarande stund på de flesta håll närmast torde hänföra sig till den omständigheten, att de båda kamrarna bli för framtiden så lika, att deras existensberättigande som självständiga kamrar är allvarligt hotat. Det är helt naturligt, att i sammanhang med den utvecklingen det intresse, som herr Staaff förde fram 1908, har fullständigt försvunnit, och det är också alldeles lönlöst, synes det mig, att åberopa hans auktoritet till förmån för ett försök att nu bringa detta institut fram till användning. Hans sista ord i denna fråga finnes med all önskvärd tydlighet uttryckt i hans efterlämnade arbete »Det demokratiska statsskicket», där det om ifrågavarande institut heter så: »Folkomröstning låter icke annorledes än såsom rent undantagsinstitut sig förenas med ett parlamentariskt styrelsesätt. Ett försök att principiellt grunda en statsstyrelse både på folkets direkta deltagande i de särskilda frågornas avgörande och på parlamentarismens seder och bruk vore säkert dömt att misslyckas och att misslyckas på det sätt, att efter åtskilligt famlande och trevande parlamentarismen finge giva vika.»

Det är också min livliga övertygelse, att detta institut i sin djupaste grund innebär ett attentat icke blott mot parlamentarismen utan även mot hela det representativa statsskicket. Endast genom en ytterst noggrann inplacering i ett sådant system låter det sig med fördel användas. Det är visserligen mycket möjligt, att det även i vår författning kan finnas *någon* användning för detta institut, men att nu skriva till Kungl. Maj:t och på det allmänna sätt, som här skett, över huvud taget rekommendera detta instrument till bruk, det vill jag för min del icke vara med om. Jag vill det så mycket mindre som vi ju vid denna riksdag i viss mån ha avslutat handläggningen av en representationsreform, som säkerligen utgör 1919 års lagtima riksdags största utsikt att få sitt namn varaktigt hugfäst i den svenska historien. Jag är visserligen ingen mycket stor beundrare av den lösning, som har åstadkommits, men nog tycker jag, att det är ett litet underligt sätt att avsluta det arbete, som man därvidlag har utfört, då man, efter att ha bragt saken i hamn, kastar in med detta skrivelseförslag något, som mycket lätt kan bli ett fullkomligt sprängämne för hela den byggnad, som man har uppfört. Själva sättet, var-

på saken nu föreslagits, erinrar mig i någon mån om hur det gick till när det proportionella valsättet en gång lancerades här i Sverige. För min del vill jag ej vara med om att inom den nya författningens ännu ej fullt färdiga murar bära in en ny trojansk häst. Jag kan ej i närvarande stund överblicka verkningarna. Herr talman, jag ber att få yrka avslag på utskottets hemställan.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

Herr Clason: Det är ju naturligt, att, såsom här också påpekats, den ställning, som jag för närvarande intar till denna fråga, skenbart kan synas avvika från den, jag förut intagit. Därför finner jag mig påkallad att yttra mig något närmare i saken. Jag vill då först erinra därom, att, då frågan sist var före, den låg i ett helt annat skick. Och det allmänna läget är nu i alla avseenden också helt annorlunda. Då var det så, att man ville ha fram ett referenduminstitut som en skiljedomare mellan två kamrar, vilka då för tiden voro byggda på väsentligt olika grund, men som i allt fall enligt grundlagen voro lika berättigade. Men man ville då anordna det så, att vid meningsskiljaktigheter mellan dessa båda kammare skulle avgöranderätten ligga hos den ena kammarens valmanskår. Det var ju enligt min uppfattning klart, att detta alldeles stred mot vår författnings förutsättningar på den tiden, och därför var jag också motståndare till förslaget i det skick och med det syfte det hade den gången. Emellertid vill jag framhålla, att när detta förslag sista gången dryftades i konstitutionsutskottet, så var där även uppe en tanke, att man skulle begära en allsidig utredning av frågans ställning och institutets verkan i främmande länder, ungefär i den riktning, som denna utskottskläm innehåller, och mot den tanken hade jag icke alls samma betänkligheter som mot förslaget att använda referendum på det då tänkta sättet som en skiljedomare mellan två likberättigade kamrar.

Nu ligger däremot som sagt frågan i ett helt annat läge. Och så vitt jag förstår ligger den nu i ett sådant läge, att referendumtanken mycket väl låter inpassa sig i nuvarande författningssituation.

Grundlagsstiftarna 1809 byggde, som man vet, målmedvetet vår författning på en maktfördelningsprincip, principen om en maktfördelning mellan regeringsmakten och representationen. Det skedde ej på grund av teoretiska spekulationer, utan det skedde på grund av en mycket dyrköpt erfarenhet från den föregående tiden, som hade slitits under kastningarna mellan å ena sidan ett envälde, å andra sidan ett partivälde. 1809 sökte man därför skapa en de konstitutionella »krafternas inbördes inskränkning, som hindrade någondera från att övergå från kraft till våld», för att citera ett uttryck i det bekanta memorialet vid regeringsformens framläggande. — Vid den stora författningsändringen 1865—66 framträdde ånyo denna maktfördelningsprincip som en bärande grundtanke i De Geers bekanta ord om tvåkammarsystemet, där han framhöll, att detta system behövdes därför, att »en lagstiftande församling, liksom varje annan mänsklig makt, behöver vid sin sida en jämnlike för att icke, förr eller senare,

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

urarta till ett envälde, som sätter sin egen maktfullkomlighet framför sanningens och rättvisans.»

Vid vår sista författningsreform däremot — fjolårets — har man enligt min mening icke haft blicken öppen för dessa ting. Den maktbalans, som förut i viss mån förefanns, och som framträdde dels i förhållandet mellan regeringsmakt och riksdag, dels inom riksdagen i tvåkammarsystemet, är tämligen ordentligt undanröjd. Regeringen skall numera vara ett utslag av andrakammarmajoriteten, och första kammaren skall i stort sett vara byggd på ungefär samma valmanskår som den andra. Jag tror, att man just då har all anledning att upptaga frågan, om icke den lagstiftande församlingen ibland kan behöva ett komplement ägnat att verka modererande och återhållande, därest den skulle gå för långt åt ena eller andra hållet, och ett sådant moment tror jag, att man kan erhålla i referendum.

Nu sade herr von Zweigbergk nyss, att det just nu skulle vara så otjänligt att tala om denna sak och förbereda den, därför att vi nyss genomfört en författningsreform. Jag skulle därpå vilja svara tre saker. För det första, att det här icke alls är fråga om att direkt införa något referendum. Det är endast fråga om en undersökning, hur detta institut egentligen verkat i en del främmande länder, och huruvida dessa verkningar varit sådana, att det kan erbjuda något för oss och för våra förhållanden lämpligt. För det andra: just herr von Zweigbergk har både förut och, såvitt jag hörde rätt, också nu påpekat, att enligt hans tanke denna författningsreform visst icke är så tillfredsställande, utan han förutsätter, att den behöver kompletteras. Nåväl, här är en punkt, där det synes mig verkligen vara värt att undersöka, om icke möjligen grundstenar till en komplettering kunna förefinnas. Och för det tredje — och detta är naturligtvis för mig huvudsaken — hela detta förslag, hela denna tanke ligger just i linje med den nya författningsreformen och är, såvitt jag kan förstå, en ganska konsekvent utbyggnad av densamma. Ty skall det vara allvar med folkets deltagande i statslivet och folkets ansvar för statslivet, och skall, som man brukar säga, folket göras till herre i eget hus — då är det, såvitt jag kan förstå, en konsekvens av dessa principer, om man söker finna former för att göra folket självt meddelaktigt i stora avgöranden, så att dessa avgöranden icke komma att ske i strid med vad som kanske är folkets verkliga mening. Det är därför detta institut genomförts i en hel del länder, där man gjort allvar med demokratien, och det är därför det tillvunnit sig allt starkare uppmärksamhet. Det har ju tidigare funnits i Schweiz och Amerika. Sedermera har det införts i australiska stater. Man har på alla håll, där det införts, visat sig belåten med detsamma. Det har vid den sista författningsreformen införts i Danmark såsom obligatoriskt institut beträffande författningsfrågor. I Norge har man begärt en fullständig utredning av saken vid ett av de sista stortingen. I den tyska författning, som nu bygges upp, är det infört som ett författningsinstitut, och i England har det mycket starkt varit fråga om dess införande. Det är alltså ett institut, som, där det funnits, verkat gott, och som man på andra håll alltmer fäst sin uppmärksamhet vid

och velat sträcka sig efter. När herr von Zweigbergk citerade ett uttryck av Karl Staaff om att detta institut icke skulle passa ett parlamentariskt styrelsesätt, ber jag få erinra om, att alla dessa stater, där det är infört och där det håller på att införas, ha parlamentariskt styrelsesätt.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

Jag kan icke neka till, att det motstånd, som nu kommer från visst liberalt håll, verkligen i viss mån kunnat framkalla det intrycket, att man på vissa håll hedrar demokratien med munnen och bär den på läpparna, men att hjärtat kanske icke är så synnerligen nära densamma. Ty det kan icke hjälpas, att man på den väg, där man för närvarande är inne, verkligen understundom är rätt långt ifrån, att folket får fram sin mening i alla viktiga frågor. Garanti saknas nämligen för att man vid de ordinarie valen tager hänsyn till eller ens *kan* taga hänsyn till alla de viktiga frågorna. Vid valen kan det hända, att det är *en* fråga, som ensam är dominerande. Man väljer efter den. Men sedan under valperioden kan det komma upp en rad andra frågor, kanske lika viktiga, kanske ännu viktigare, utan att det vid valen gavs någon som helst fingervisning, hur man tänkte sig, att dessa frågor borde lösas. Man har inom utskottet, icke från högerhåll utan från annat håll, erinrat om de sista valen 1917, och man har från håll, som befunnit sig långt åt vänster, gjort gällande, att dessa val visst icke voro val i författningsfrågorna. De voro helt enkelt val i folkförsörjningsfrågorna. Men sedan efter hand, utan att man på förhand hade så stark tanke därpå, kommo vid slutet av 1918 författningsfrågorna upp i ett alldeles nytt skede. Jag tänker, att sådant kan hända icke så sällan.

Det händer också, att det vid valen är en rad frågor, till vilka man måste taga hänsyn. Man tager position till några av dessa frågor, och man väljer någon, för vilken man i vissa av dem har förtroende, men som i alla andra kanske har en diametralt motsatt åsikt mot den valmanskår, som väljer honom. Så kommer kammaren samman, och så kommer en sådan fråga mer eller mindre oförmodat upp. Då bildas det karteller och insamlas röster, och det blir bytespolitik och samverkanspolitik och allt möjligt sådant. Och så bringas till slut ett beslut till stånd, som kanske aldrig kommit till stånd, om den verkliga folkmeningen hade fått göra sig gällande.

Referendum medgiver, att ställa sådana landsviktiga frågor, som framträda på ett senare stadium, eller rättare sagt en enskild sådan fråga i dess renhet inför valmanskåren; det medgiver, att, när denna fråga föreligger i fullständigt utrett skick, så att man kan inhämta upplysningar om den ensam med alla dess konsekvenser och detaljer, låta valmanskåren säga sitt ord om just den frågan och ingen annan, utan att blanda den samman med en mängd andra frågor. Därför är referendum ett kontrollmedel, att representationen ingenting gör i en sådan fråga, som står i strid med den verkliga folkmeningen.

Herr Aaby Ericsson har nu gjort den invändningen, att detta är ett vädjande till folkmassan. Ja, herr Aaby Ericsson, kommer man numera undan detta vädjande till folkmassan eller denna demo-

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

krati vid de allmänna valen? Nej, det gör man visst icke. Men då vill jag säga, att på den punkten fruktar jag mera dessa med allehanda spörsmål uppblandade allmänna val och den byteshandel och bytespolitik, som dessa kunna medföra, än jag fruktar det svenska folket, om detta skulle ställas — icke såsom sker vid dessa val inför vallöften i den ena eller andra riktningen, där man kanske lockar med guld och gröna skogar i alla möjliga avseenden utan säkerhet för, att man kan infria dem — utan inför en alldeles bestämd direkt fråga i ett visst avseende, en fråga, som vid tiden för anställandet av detta referendum föreligger fullt utredd, och då man kan tillspörja folket: Vilja ni ha denna genomgripande förändring med alla dess konsekvenser eller icke? Då är nämligen frågan begränsad till ett enda spörsmål, och då blir det ett klart svar på just den frågan och ingenting annat.

Herr von Zweigbergk tycktes vilja antyda, att denna tanke på referendum skulle innebära ett attentat mot det representativa statsskicket. Jag ber då att få erinra därom, att den utredning, som för närvarande föreligger rörande denna fråga — det är ett arbete, som utkom år 1912 och således icke alls har kunnat taga hänsyn till referenduminstitutets allt starkare framträdande i en hel rad länder — påvisar, att erfarenheten icke alls har varit sådan, utan att den gått i rakt motsatt riktning. Det har visat sig, att representanterna faktiskt hava handlat friare, då de vetat, att deras avvikelse i en viss fråga icke behöver ställa dem i motsättning mot valmännen, utan att de i en sådan stor fråga, som har kunnat komma upp, fritt hava kunnat överlämna svaret åt valmanskåren själv.

Jag skall också i förbigående påpeka, att detta icke alls är det samma som det imperativa mandatet. Detta är något som går i alldeles rakt motsatt riktning mot det imperativa mandatet.

Vad skulle då införandet av detta institut hava för frukter med sig? Man har på somliga håll sagt, att det skulle vara en sorts konservativ garanti. Jag tror icke, att det är riktigt rätt, att se saken från den synpunkten. Jag tror, att erfarenheten har visat, att den skall ses från en annan synpunkt, att den nämligen har verkat som en *modererande* garanti. Det har verkat utjämnande på partimotsatserna, därför att man i dylika frågor har böjt sig för folkmeningens utslag i en viss speciell fråga, som underkastats referendum. Man har icke efteråt kunnat säga, att utslaget berodde på partikarteller och partisammanslutningar eller på motiv, på vilka en hel mängd andra motiv hava inverkat. Det har verkat modererande också därutinnan, att det har motverkat alltför täta omkastningar och alltför täta svängningar, och redan tillvaron av detta institut har faktiskt på åtskilliga håll verkat återhållande, därest representationen stått i frestelse att missbruka sin makt. Men just detta, att hindra partimotsättningarna att bli allför skarpa och att motverka kastningarna, det synes mig vara en synnerligen god anordning för varje sund samhällsutveckling vare sig man ser saken från mera konservativ eller från mera radikal synpunkt. Jag skulle i det fallet återigen vilja hänvisa till de ord, om vilka jag erinrade i början av mitt

anförande, hurusom våra grundlagsstiftare just försökte anpassa vår författning så, att man skulle undvika de starka kastningarna åt den ena eller den andra sidan. Och jag är för min del icke alls rädd — för att erinra om herr Aaby Ericssons ord — att till dem, som komma efter oss, lämna ett testamente, som innebär ett sådant försök att pröva och utreda frågan om ett institut, som kan verka just i denna riktning, hindrande partimotsättningarna att bli alltför skarpa och åstadkommande, att samhällslivet fortgår utan alltför starka kastningar.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

Vad sedan skrivelseförslagets ordalydelse beträffar är ju detta, såsom kammaren behagade finna, ganska försiktigt formulerat. Herr von Zweigbergk sade, att det saknade fasta konturer, och att denna kammare förut aldrig skulle ha varit med om att antaga ett sådant skrivelseförslag. Jag bestrider bestämt detta. Det har vid flera tillfällen hänt, att denna kammare antagit förslag, däri begärts en allsidig utredning. Men skillnaden är kanske den, att vi antagit skrivelseförslag och begärt sådana utredningar i många, många frågor, som varit långt mindre betydelsefulla än denna; och det synes mig då, att så pass betydelsefull, som denna fråga är, kan det verkligen icke skada, att man begär en allsidig utredning rörande densamma.

Herr von Zweigbergk sade, att institutet skulle kunna få en mångsidig användning. Nåväl, kan det vara något skäl för att man icke skulle begära en utredning? Just därför, att det har visat sig, att detta institut har en mångsidig användning och kan användas under många former, som den enskilde naturligtvis icke kan överblicka, synes det mig vara så mycket starkare skäl att få fram en verklig utredning av, hur det faktiskt har verkat.

Herr von Zweigbergk ville göra gällande, att det vore en egendomlighet för oss, som i konstitutionsutskottet ha opponerat oss mot vissa ensidiga utredningar, som företagits, att i denna fråga begära en allsidig utredning av den nuvarande regeringen. Jag vill då säga, att jag tror, att begär riksdagen en allsidig utredning och poängterar så skarpt, som skett i detta skrivelseförslag, att det är en *allsidig* utredning riksdagen vill ha, då tror jag, att om regeringen företager sig att utreda frågan, man har garantier för att utredningen blir allsidig.

Herr von Zweigbergk yttrade sig också en smula ironiskt, därför att vi utskottsledamöter från högern hade accepterat ett förslag, som kommit från herr Lindhagen. Jag får då säga, att jag betraktar som min skyldighet såsom riksdagsman att pröva frågorna sakligt, vare sig de må komma från det ena hållet eller från det andra, och taga vad jag anser vara för gott, vilken motionär, som än står bakom. Och vad den frågan beträffar, att kring detta förslag skulle hava samlats personer med olika meningsriktningar, så tror jag, att — som jag flera gången poängterat — mellan allesammans finnes ett enande band, nämligen det bandet, att vi önska, att, hur författningslivet i övrigt än är organiserat, utvecklingen skall gå fram så mycket som möjligt utan tvära kastningar och utan maktmissbruk från partier eller partikartellers sida.

Om införande av folkomröstningsinstitutet.
(Forts.)

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Ström: Ja, det är verkligen ett intressant problem, som här föreligger, och det är ingen, antager jag, som icke principiellt är av den uppfattningen, att ett referendum är ett synnerligen riktigt och gott institut. Jag kommer också att yrka bifall till det förslag, som här föreligger. Men jag kan verkligen icke underlåta att också beledsaga detta yrkande med några kritiska erinringar.

Man skall icke göra sig några illusioner, att ett referenduminstitut i ett kapitalistiskt samhälle skall kunna verka i en verkligt demokratisk riktning. Det är ju så, att i en borgerlig demokrati och ett kapitalistiskt samhälle, är det kassorna som regera, och det kommer att bli kassorna och pressen — som regeras av kassorna — som bestämma utgången av en folkomröstning. De stora partierna, som hava tillgång till stora kassor, och framför allt de partier, som bygga på de maktägande och förmögna klasserna, komma att ha ett ofantligt försprång framför alla andra partier och framför allt framför de fattigare klassernas partier, och därigenom att de äga pressen komma de att i mycket stor utsträckning diktera utgången av en omröstning.

Enligt mitt förmenande är det icke utan, att det är en mycket stor sanning, då det står här i utlåtande att »en historik över folkomröstningen i olika stater visar avgjort, att referendums användbarhet som modern garanti i modererande riktning alltmer vunnit erkännande». Det är alldeles påtagligt, att det kommer att verka i modererande och konservativ riktning, just därför, att det blir det parti och de klasser, som hava pengarna och pressen i sin makt, som komma att avgöra utgången.

När herr Aaby Ericsson framhöll, att första kammaren nu, då den sjunger på sista versen i sin nuvarande uppsättning, icke bör komma med ett sådant testamente, är detta icke något annat än en känslostämning, ett uttryck för att den gamla högern bör »dö i skönhet», under det att herrar Clason och hans meningsfränder äro mycket klokare och slugare fältherrar, när de yrka bifall till en utredning, och hoppas, att det skall komma något därur. De vilja icke, såsom herr Aaby Ericsson, att högern skall dö, utan att den skall leva och hava framgång under andra former i hägn av de kapitalistiska garantierna och privilegierna. Det är också så, att ett sådant referenduminstitut under ett kapitalistiskt samhällsskick enligt mitt förmenande kommer att befästa folks tro på skendemokratien, sådan den uppträder i borgarstaterna, och det kommer att vara en säkerhetsventil för det bestående samhället gentemot folkresningar och verka i rent kontrarevolutionär riktning.

Jag har, såsom herrarna höra, icke alls några illusioner om det sätt, på vilket detta folkomröstningsinstitut skall verka, men då det i alla fall är en riktig princip, som ligger bakom, och då en utredning aldrig kan skada, skall jag likväl, trots dessa betänkligheter, be att få yrka bifall till konstitutionsutskottets förslag.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Jag skall bara lägga till ett par ord. Det bör kanske sägas från min sida, att det ibland kan hända, att den som ursprungligen riktat in sig för en raskare takt någon gång kan tycka, att det då och då går litet fort. För två år sedan stod jag här ensam i kammaren och talade, som jag tyckte, mycket vackert för referendum utan att egentligen kunna röra hjärtana här. Nu kommer jag så att säga arm i arm med medlemmar tillhörande alla partier, och jag har den förnimmelsen, att det sker inte utan begejstring. Det tyder ju på, att den sak, som jag stod och förfäktade för två år sedan, inte var något partipolitiskt intresse, och att det nu har gått upp för människorna, att det inte var det. Jag tycker därför, att det inte är riktigt rätt av herr Aaby Ericsson att nu komma och söka grumla den glädje, som jag väl egentligen har rätt att ha. Det enda, som tröstar mig, är det, att han gör detta genom att visa, att han alldeles har missförstått det som kallas för referendum. Herr Aaby Ericsson trodde, att referendum var någon slags tummelplats för folk med feta vallöften, och att den avgick med segern, som kunde ge de fetaste. Herr Aaby Ericssons uppfattning av refendum är ungefär raka motsatsen till vad referendum är — så nog behövs det utredning, herr talman!

Jag ber därför att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Bellinder: Herr greve och talman, mina herrar! Utskottets vice ordförande har i sitt yttrande i denna fråga på ett förträffligt sätt givit utryck åt vad vi, som tillhörde majoriteten i utskottet, tänkte, då vi förordade en sådan skrivelse, som här är i fråga, och jag skall därför icke tillägga så många ord.

Emellertid vill jag gentemot herr von Zweigbergks anmärkning, att inga direktiv äro givna, säga, att i en så mångskiftande fråga som denna kan man icke gärna inskränka sig till vissa punkter, ty det har visat sig, att referendum har använts för skilda ändamål i de olika länder där det förekommer. Herr Staaff ville använda det för att få en skiljedomare, där så behövdes, mellan första och andra kammaren. Nu tyckes en sådan skiljedomare icke längre vara behövlig, och därför äro en del av herrar liberaler icke längre med om införandet av detta institut, som de nu finna överflödigt. Andra däremot se i referendum ett medel att låta demokratien göra sig gällande till sin yttersta gräns, och detta kanske är mera riktigt. Jag tror visserligen icke, att, såsom herr Ström menade, därest referendum efter den utredning, vi hava begärt, skulle komma att införas i vårt land, det skulle komma att verka mycket i konservativ riktning. Men jag tror dock, att det kan verka som ett behövligt korrektiv icke minst mot en urartning av det parlamentariska livet. I det fallet håller jag fullkomligt med herr Lindhagen, som flera gånger här har påvisat, att parlamentarismen, som man så eftersträvat och som härskar fortfarande i de flesta konstitutionella länder, på ett betänkligt sätt har urartat. Därigenom, att vi hittills haft två kammare, vilkas majoritet hyst olika åsikter och som intagit olika ställning till skilda frågor, ha kanske de värsta utsvävningarna undvikits; men även om man

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

gillar parlamentarismen — och den kunna vi ju icke komma ifrån — kan man ju dock befara, att då de två kamrarna väl hädanefter komma att samverka, det kan hända, att så betänkliga beslut kunna komma att fattas, att valmännen, helst om lång tid gått sedan de valt sina representanter, med fog kunna säga sig, att det var dock icke detta, de avsågo, då de vid valen gåvo de valda deras uppdrag, och nu ha dessa fattat beslut, som de icke alls gilla. Jag anser det därför vara förenligt med den allmänna rösträtt, som vi hava, att valmännen under mellantiden mellan valen få yttra sig i vissa viktiga frågor. Och jag anser också i likhet med herr Lindhagen, att väljarna böra få initiativ, så att icke förslag om hänförande till referendum av vissa frågor skall kunna utgå blott från regering eller riksdag; utan i likhet med herr Lindhagen finner jag, att folket självt, väljarna, böra ha rättighet att taga initiativ. Jag tror sålunda, att referendum med det statsskick, vi nu ha, i alla händelser icke kan vara skadligt, och jag tror, att egentligen alla partier åtminstone kunna hoppas att få någon nytta därav. Det kommer att verka såsom ett korrektiv i ena eller andra riktningen — i vilken riktning det kommer att verka mest, är svårt att säga. Det har verkat på olika sätt i olika länder. I t. ex. Australien har det ju verkat i mycket demokratisk riktning. I Schweiz tror jag, att det varit tvärtom. I vissa kantoner har folket där visat sig vara av en helt annan mening i en del lagstiftningsfrågor än representantförsamlingen. Hur det varit i Amerika, vet jag icke så noga; men det är ju bekant, att det är infört där i olika stater, och att det inträffat, att beslut av representationen där blivit korrigerade genom referendum. Herr Ström har här yttrat, att det är ju klart, att verkningarna av institutets införande i ett kapitalistiskt samhälle skola gå i högerriktning. Jag tillåter mig betvivla detta, och allra minst borde man behöva befara någon ensidighet i ena eller andra riktningen, om det, såsom motionären har önskat, vid företagande av referendum lämnas de röstande en objektiv upplysning angående den fråga, varom beslut skall fattas.

Jag anhåller, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets förslag angående en skrivelse med begäran om utredning i denna så mångskiftande fråga.

Herr Lindhagen: Såsom av motionen framgår, har denna väckts icke såsom något slags underkännande av den författningsreform, vi nu hava fått, utan såsom en framryckning med denna såsom utgångspunkt. Såsom jag tillåtit mig framhålla, är nämligen den allmänna rösträtten endast en form, som icke på något sätt förbättrar våra karaktärer, och det är ju därför mycket otillfredsställande att stanna vid densamma. Däremot menar jag, att ifall denna form utnyttjas och kompletteras med lämpliga andra utvägar, kan den vara ett hjälpmedel för att skapa den karaktärsdaning hos oss alla, som är nödvändigt för att kunna avskaffa klasser och partier.

Från denna utgångspunkt vill jag först, icke bestrida vad herr Ström sade, men betydligt komplettera det. Han menade, att man icke får göra sig för stora illusioner om detta institut. Nej, det skola

gudarna veta, att man icke skall — det vet bäst jag. Men det är icke alls meningen, att genom detta skall nås det tusenåriga riket, utan det är ett redskap såsom de flesta för att mödosamt arbeta sig fram vidare. Det som, såvitt jag förstår, skiljer herr Ström och mig i detta fall, är, att Ström fäster stort avseende endast vid den ekonomiska kapitalismen; men jag säger, att en lika stor fara är den andliga kapitalism, som behärskar alla och särskilt alla partier utan undantag. Om man försöker avskaffa den ekonomiska kapitalismen, men behåller denna andliga kapitalism och detta andliga kartellväsen, sticker i alla fall den ekonomiska kapitalismen upp även hos de nya makthavarna, därför att ur den andliga kapitalismen framträder alltid förr eller senare på ett eller annat sätt en ny ekonomisk kapitalism.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

Nu var ju egentligen huvudtalaren mot detta förslag herr von Zweigbergk. Herr von Zweigbergk sökte på något sätt hetsa högern emot förslaget, och jag vet inte, varför han just iklätt sig denna roll. Han kunde ju hålla sig till sitt eget parti, men han sysslade nästan hela tiden med vad högern borde tycka. Han fann det då allra mest betänkligt ur högerns synpunkt, att det var så stort avstånd mellan herr Clason och herr Vennerström. Då viskade en av herr von Zweigbergks partikamrater i mitt öra, att det är väl icke större skillnad mellan dem än mellan herr von Zweigbergk och herr Räf, som stå såsom reservanter.

Ja, herr von Zweigbergk anförde icke heller några sakliga skäl, annat än att han förklarade sig tro, att reformen icke skulle verka så bra, och att det i varje händelse var för svårt att genomföra den, men han stödde sig fortfarande mera på formella hänsyn och hemställde fortfarande, om högern någonsin varit med på en så svävande skrivelse, som denna skulle bliva. Att herr von Zweigbergks eget parti ofta varit med om sådana skrivelser, vet han bäst själv, och då förstår jag icke, varför han skall fordra, att högern icke skall vara med därom.

Emellertid har en del ledamöter av högern varit med i utskottet om denna skrivelse. Alla utredningsskrivelser hava ungefärligen detta innehåll. Det är bara när man icke vill dem, som man tycker att de icke gå för sig, men om man vill dem, så tycker man, att de gå bra för sig. Det ligger alltid saklig skillnad bakom sådana där formella krokben mot själva saken. Men vad herr von Zweigbergks anförande egentligen tycktes kulminera i — och det kan man ju förstå — var att den nya författningen egentligen utgjorde ett monument över en liberal regering och borde stå som en milstolpe i historien, om jag uppfattade honom rätt. Det är visserligen också några socialdemokrater med i regeringen, men statsministern och utrikesministern äro ju liberaler, och därför är ju monumentet huvudsakligen liberalt. Man får icke sätta ett frågetecken just vid en sådan helig stund bakom ett sådant vunnet resultat. Det tyckte jag vara kontentan av herr von Zweigbergks anförande.

Nu vet jag, att en hel del av hans partikamrater icke delar denna uppfattning, och om jag icke misstar mig, yttrade själva stats-

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

ministern vid det stora ögonblicket, att det icke var med någon särskild festivitas, som förslaget gick igenom. Han erkände också, vill jag minnas, att han icke gjorde anspråk på att det var något fulländat och fullkomligt, och när han kunnat vara med om att tänka sig andra och bättre saker, tycker jag också, att herr von Zweigbergk kunnat tillägna sig en sådan uppfattning. Men det var kanske i alla fall en känsla, som reste sig bakom hans anförande, en känsla av att detta verkligen är ett attentat. Motionen är ett attentat mot partiväsendet. Den är framkommen såsom ett börjande attentat, och den har framkommit just för att bereda möjlighet för den stora massan att kunna ha någon egen karaktär, kunskap och inflytande i det politiska livet. Herr Ström framhöll, att tidningar och kassor betyda så mycket. Ja, det göra de, men de göra dock icke så mycket som man tror, ty det visar sig i alla fall, att det finnes en instinkt hos valmännen, som visar dem någorlunda vart de skola gå; och det har visat sig, att de, som icke haft större kassor, i alla fall genomfört reformerna. Det är sålunda icke alldeles hopplöst i detta avseende. Men det är i alla fall så, att med det system, i vilket man uppmanar massorna att partivis rösta på personer, där kan man med pengar och tidningar leda händelserna ofantligt mycket mera, än när man säger åt dessa massor: Rösta nu bara på denna enda sak, som ni själva känna av edert eget liv och eder egen dagliga tillvaro. Det förändrar frågan. Den enskilde valmannen lösrycker sig på ett helt annat sätt från partiväsendet. Han börjar tänka själv på saken, och han börjar märka, att han för en gångs skull betyder något, vilket icke är fallet, då man sätter i hans hand en valsedel, som han icke haft så synnerligt stor befattning med.

Jag skall läsa upp ett intressant exempel på vad jag sagt. Det finns en stor organisation i Nordamerika, sammansatt av alla möjliga yrkesmänniskor, från de högsta ämbetsmän till de allra mest förbisedda i samhället. De ha enat sig om en sak, som också skulle kunna förena oss. Man behöver icke alltid som man tror misstänkliggöra saken, därför att man händelsevis kan råkas någon gång. Det beror icke bara på snöd beräkning, utan det kanske beror ibland på en gemensam känsla av självbevarelsedrift inför något, som hotar oss alla. Denna förening har bildats för detta ändamål och arbetar just för att genomföra referendum och intiativ såsom ett komplement till parlamentarismen men icke såsom ett undanröjande av densamma. Jag har läst en utveckling av organisationens sekreterare om dess erfarenheter, och där säges bl. a. så här: »Ett århundrades försök med självstyrelse genom valda lagstiftare och ämbetsmän har skänkt det amerikanska folket en del värdefulla erfarenheter, som jag tror ha universell betydelse. Bland dessa kunna nämnas: 1) att icke allt är demokratiskt, som bär detta namn; den folkliga självstyrelsens 'principer' äro endast av föga värde utan ärliga och verksamma bestämmelser beträffande deras praktiska användning; 2) att ett pålitligt system för offentliggörande, genom vilket folket beredes tillfälle att få veta sanningen om statsangelägenheterna, är en nödvändig beståndsdel i varje demokratisk styrelseform; 3) att absolut

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

bestämmanderätt i offentliga angelägenheter icke utan fara kan tillerkännas valda personer; politiker och politiska partier bryta allt för ofta sin löften och förråda det allmänna bästa; 4) att partivälde är en källa till allvarliga faror för friheten och att därför skarp kontroll från folkets sida är av nöden.»

Nu är det ordnat på det sättet, att referendum i en viss fråga sker samtidigt med att ett allmänt val äger rum, för att man icke skall behöva sätta igång en stor och besvärlig apparat. Jag ber att få betona, att det står i motionen såsom mitt sista ord, att »före dylik beslutanderätts utövning objektiv kunskap i det ämne, varöver skall beslutas, i möjligaste mån meddelas de röstande». Man har i Amerika genomfört ett sådant system, att det från officiellt håll utarbetas en objektiv framställning om själva saken, och sedan få olika uppfattningar rättighet att med egna ord lägga till någonting till detta. Hela denna publikation utdelas sedan till var och en av dem, som skola deltaga i röstningen.

Uti den ovannämnda framställningen om erfarenheterna från Amerika heter det härom att »väljarna få pålitliga upplysningar» samt att dessutom »politikerna och tidningarna tvingas att hålla sig till sanningen». Att hålla sig till sanningen, det är en nyhet, mina herrar! Det står vidare: »De privilegierade frukta icke folkets okunnighet utan dess intelligens. Det är också de intresserade medborgarna, som rycka fram och deltaga i omröstningarna. De likgiltiga och okunniga, som icke kunna intresseras för principer, men väl drivas samman när det gäller att stödja personer och partier, försvinna av sig själva.»

Det är ju alldeles givet att om den stackars valboskap, som vi nu i själva verket äro, och som sällan får tillfälle att tänka själv och objektivt, som sorteras i partifållorna och uppfostras endast i en viss riktning, det är alldeles givet, säger jag, att om dessa människor en gång få tillfälle att tänka sakligt i en viktig fråga, kommer detta att medföra, att de komma att visa ett ofantligt intresse, ty för första gången äro de verkligen betraktade och behandlade såsom medborgare. Det kan icke komma i fråga i alla möjliga ärenden, utan endast vid avgörandet av viktiga och stora frågor. De känna då saken av egen erfarenhet, de ha läst en objektiv framställning och icke bara sin partitidning, och de ha diskuterat saken. Det blir ett steg till politisk uppfostran, under det att det nuvarande systemet åsidosätter folkets politiska uppfostran.

Jag menar således, att den allmänna och lika rösträtten måste åtföljas av många andra omvärderingar och däribland även av ett folkligt upplysningsarbete, varigenom människorna få lära sig sanningen, och det är sanningen, som en gång skall göra oss fria.

Ur dessa synpunkter ber jag, herr talman, att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan om ett skrivelseförslag i ämnet.

Herr Bergman: Jag skulle, herr talman, icke hava förlängt denna diskussion, om det icke av föreliggande handlingar och även av

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

debatten här i afton förefallit, som om man skulle tro att det uteslutande varit högern och det socialdemokratiska partiet, som samlat sig omkring denna idé angående referendum. Det är emellertid icke alls på det sättet, utan det finns många även inom det parti jag har äran tillhöra, som fortfarande liksom förr ansluta sig till samma tanke. Min ärade meningsfrände i de flesta övriga frågor, herr Zweigbergk, har emellertid här framträtt som målsman för en motsatt uppfattning. Han syntes vilja antyda, att den omständigheten, att de båda motpartierna nu förenat sig om referendumtanken, skulle göra saken missförstånd. Jag tror icke, att vi böra utgå från sådana betraktelser; vi kunna gärna taga för god den förklaring, som har givits från dessa partiers talemän här i kammaren. Jag tror för min del utan tvekan, att de talat av verklig övertygelse. Det är nämligen så — och det må vi glädja oss åt som demokrater — att numera så gott som *alla* partier börja finna, att de måste vädja till den allmänna meningen, och från denna kammares majoritet har det flera gånger, såväl under denna riksdag som förut, kraftigt gjorts gällande, att man icke skall gå längre, än man har »det allmänna rättsmedvetandet» med sig. Här finns nu ett sätt att utröna just detta allmänna rättsmedvetande. Med det system, som hos oss är brukligt för avgörande av offentliga ärenden, i synnerhet efter genomförandet av det proportionella valsättet, blir det så lätt de oföränderliga partikonklaverna, som i verkligheten besluta. Jag säger oföränderliga, därför att det är en gammal tradition i vårt rätt konservativt anlagda land, att när en person en gång kommit in i t. ex. en partiledning, så sitter han där så gott som i oändlighet, även om hans valmän så småningom avlägsna sig rätt mycket från hans uppfattning. Det blir nu dessa partikonklaver, dessa små församlingar, som komma att avgöra de politiska ärendena. Detta gör, att det ofta kan hända, att majoriteten inom representationen icke motsvarar majoriteten bland valmännen, särskilt i sådana frågor, som under valrörelsen icke uttryckligen varit utpekade såsom partiskiljande.

Nu har herr Zweigbergk bl. a. åberopat Karl Staaffs arbete »Det demokratiska statsskicket» och däri funnit, att Staaff mot slutet av sin levnad ansåg, att referenduminstitutet borde få endast en undantagsmässig användning. Ja, det har, så vitt jag vet, alltid varit vår uppfattning. Det är naturligtvis icke meningen, att folkomröstning skall tillgripas i alla eller ens de flesta frågor. Givetvis skall det representativa beslutandesättet vara det vanliga. Men det finns säkerligen fall, då referendum är på sin plats: i Schweiz synes anordningen vara ganska praktiskt lagd; där är föreskrivet, att av representationen antagna förbundslagar m. m. av större allmänt intresse, vilka icke kräva ett hastigt avgörande, skola föreläggas folket till allmän omröstning, därest ett visst, ganska stort antal medborgare hava begärt det inom nittio dagar efter lagens publicerande. Det är alldeles självklart, att man icke lyckas driva upp 30,000 medborgare, som där — enligt vad jag vill minnas — är det erforderliga antalet, om det icke är någon viktig och starkt omtvistad fråga, som det gäller. Det blir således jämförelsevis sällan »i undantagsfall», om man vill ut-

trycka det så, som saken kommer före; och då blir folkdomen en regulator på partityranniet, en regulator, som ej alltid är obehövlig och som alla partier kunna ha intresse av att kunna vädja till.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

En annan talare här i afton, herr Ström, har påpekat, att kapitalet har en mycket betydande makt att förrycka resultatet även av en allmän folkomröstning. Det är naturligtvis alldeles riktigt; men det gäller snart sagt alla samhällsinstitutioner, det gäller ock alla beslutande församlingar i det nuvarande samhället, att kapitalet har en sådan makt. Det går icke att komma ifrån, förrän samhället blir omlagt på en annan grund. Fråga är väl för övrigt, om icke kapitalet har lättare att påverka ett fåtal, än de stora massorna. Den ärade talaren torde väl även själv ha tänkt ut den tanken, eftersom han, trots den invändning han gjorde, dock förklarade sig ämna rösta för förslaget.

En av mina egna partivänner, som icke yttrat sig här i diskussionen, men vars namn förekommer bland reservanterna i utskottets betänkande, har ansett, att det knappt skulle vara behövligt att införa ett referenduminstitut, därför att det redan nu icke finnes något hinder i vår författning för anordnandet av referendum, om så i någon särskild fråga skulle befinnas önskvärt. Ja, mina herrar, det är riktigt, i fall regeringen och representationen finna det önskvärt; men i sådana fall, då måhända ett mycket stort antal av folket, kanske majoriteten skulle finna det önskvärt, men den sittande regeringen och representationen motsatte sig det, vad hade man då för möjlighet att utröna den verkliga folkmeningen? I ett sådant fall vore en lagfäst rätt till referendum särskilt nyttig. Det vore också önskvärt att kunna vädja till en sådan rätt i sådana fall, där det väl icke föreligger någon verklig motsättning mellan majoriteten inom representationen och majoriteten inom folket, men där det under en lidelsefull partiagitation med orätt göres gällande, att en sådan motsättning förefinnes. Det vore under sådana förhållanden synnerligen värdefullt att kunna få konstaterat, att det visst icke råder någon motsättning, utan att det just är den verkliga folkmeningen, som fått sitt uttryck i representationens beslut. Det finns sålunda åtskilliga ganska viktiga fall, då det skulle vara av stort värde att ha ett sådant institut som detta i vår författning.

Jag ber därför, herr talman, för min del att få yrka bifall till konstitutionsutskottets förslag.

Herr von Zweigbergk: Herr talman! Endast ett par ord.

Motionären gav den förmodligen autentiska förklaringen till vad som avsåges med denna motion och denna riksdagsskrivelse. Man har under debattens lopp erhållit rätt skiftande upplysningar, men det får väl antagas, att herr Lindhagen är den som talar »ex cathedra Petri». Han sade, att denna motion å ena sidan var ett attentat, att den var ett attentat emot partiväsendet och, om jag förstod honom rätt, företrädesvis också emot partipressen. Emellertid har jag aldrig riktigt kunnat förstå, varför herr Lindhagen betraktar oss alla andra såsom varande framför allt partimänniskor. Skillnaden mellan ho-

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

nom och oss är ju bara den, att han tillhört så många partier. Möjligen räknar han sig till förtjänst, att hans partibesök ha varit avsedda att förgöra det ena partiet efter det andra. Vad partitidningsverksamheten angår, så har han på sista tiden skattat också åt denna klandervärda verksamhet. Jag medger, att till hans ursäkt länder, att hans försök blev mycket kort.

Det huvudsakliga syftet med denna motion, var emellertid, liksom med allt vad herr Lindhagen gör, att åstadkomma en karaktärsförbättring. För egen del är han naturligtvis höjd över varje möjlighet att i detta avseende nå någon större höjd än den han redan hunnit, men det kan ju ej nekas, att vad vi här i afton förnummit av detta folkomröstningsinstituts inverkan i gynnsam riktning på karaktärerna, i viss mån är ägnat att ge stöd åt herr Lindhagens mening. Ty herrarna ha naturligtvis icke kunnat undgå att lägga märke till den ädla iver, varmed exempelvis herr Ström å sin sida sökt göra troligt, att det är herrar Bellinder och Clason, som äro de verkligt kloka politikerna, då de gå med på detta skrivelseförslag, medan å andra sidan dessa båda herrar hava bedyrat vid allt vad heligt är, att de icke hava den ringaste tanke på att institutet i själva verket skulle vara till någon fördel för de speciella politiska riktningar, som de företräda. Detta är ju onekligen något ädelt och altruistiskt, att redan en sådan effekt, uppnådd vid första anloppet för detta instituts förverkligande, måste ge de allra vackraste löften för framtiden. För min del kan jag dock icke glömma bort, att precis samma löften om verkningar för partiväsendets utplånande och karaktärernas förbättring gåvos också, då skrivelseförslaget om det proportionella valsättet godkändes; och jag vill fråga herrarna, om någon av eder i närvarande stund är villig att påstå, att det skrivelseförslag och den stora reform, som därmed följde, har haft förmågan att åstadkomma de verkningar, som utlovades.

Jag har i detta sammanhang av herr Clason blivit, om jag så får säga, förklarad ovärdig att för framtiden föra det demokratiska partiets talan, men den omständigheten att han ju själv så tydligt gav tillkänna, att han i och med denna stora reform var beredd att upptaga manteln, gör, att jag för min del med lugn kan säga: nu kan din tjänare fara i frid.

Jag vidhåller emellertid mitt yrkande.

Herr Gullberg: Herr talman! Herr von Zweigbergk har tvenne gånger under denna debatt om referendum hänvisat till det proportionella valsättets införande. Ja, det är just det valsättets införande, som fört med sig partiprogrammens utformning på ett vidlyftigare sätt, än då det var majoritetsval. Då röstade man på en person, nu röstar man på partiprogrammet. Men det är en hel komplex av frågor, som upptagas i partiprogrammen.

Jag vet dock, att det kan utkristalliseras vissa särskilt stora frågor, landsviktiga frågor, och får folket gå till ett avgörande just i dessa frågor, så blir resultatet ett trognare uttryck för folkets vilja i den frågan än vad som sker vid de vanliga riksdagsmannavalen.

Jag tänker mig en sådan stor fråga som exempelvis förbudsfrågan, nog vore det lämpligt att anordna en folkomröstning i den frågan. Alltså, vid stora och viktiga, enskilda frågors avgörande är jag för min del av den tanken, att referendum kan bli till mycket stor nytta; därför har jag varit med om att begära en utredning av förslaget och ber att få yrka bifall till konstitutionsutskottets hemställan.

Om införande av folkomröstningsinstitutet. (Forts.)

Herr von Geijer: Jag har icke deltagit i detta ärendes behandling inom utskottet, men jag vill nu, då vi skola avgöra detsamma, tillkännagiva, att jag även i år liksom år 1908, då föreliggande förslag var uppe, kommer att giva min röst för avslag.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till samt vidare på avslag å vad utskottet i föreliggande utlåtande hemställt; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ericsson, Aaby*, begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 49, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 34;
Nej — 46.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 48, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående en folkomröstning till utrönande av huruvida folket önskar den monarkiska statsförfattningens bibehållande eller införande av republik.

Om folkomröstning ang. införande av republik.

I en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 179, hade herr *Vennerström* m. fl. hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utarbetande och föreläggande för riksdagen av en provisorisk lag angående omröstning av alla män och kvinnor över 21 år i och för utrönande, om folket önskade den monarkiska statsförfattningens bibehållande eller införande av republik.

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på åberopade skäl hemställt, att föreliggande motion måtte av riksdagen lämnas utan avseende.

Reservationer hade avgivits av, utom annan,

1:o) herr *Larsson* i Västerås, *Oscar Olsson*, *Engberg* och *Gylfe*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen utvisade, och att utskottet bort hemställa, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under övervägande att låta utarbeta och för riksdagen framlägga en provisorisk lag angående omröstning bland alla till riksdagens andra kammare valberättigade medborgare i och för utrönande av stadgan och omfattningen inom nationen av kravet på republikansk statsförfattning;

2:o) av herrar *von Zweigbergk*, *Leander* och *Persson* i Tofta, som anfört:

»Även om en sådan folkomröstning, som den föreslagna, icke är fullt förenlig med våra konstitutionella former, så böra icke dessa former få lägga absolut oöverstigliga hinder i vägen för stiftande av en provisorisk lag i angivet syfte, för den händelse riksdagen, i en viss för land och folk kritisk situation som icke lämnar rådrum för grundlagsändring, funne sådant nödigt.

Då emellertid, enligt vår mening, själva sakfrågan icke är av den aktuella art, som motionärerna velat tillägga densamma, så biträda vi utskottets hemställan att föreliggande motion måtte lämnas utan avseende»;

3:o) av herr *Hellberg*, vilken ej antytt sin mening.

Herr Hellberg: Herr talman! Jag skall anhålla, att med några ord få motivera den blanka reservation jag avgivit till utskottets betänkande.

Utskottet har avvisat motionen på rent formella skäl och inte alls ingått på sakfrågan. Men sakfrågan har nog legat under, det märks bland annat på klämmens avfattning: att motionen »måtte av riksdagen lämnas utan avseende». Det är det mest avsnäsande och ringaktande uttryck, som över huvud taget finnes i utskottsspråkets vokabulär.

Utskottet har inte påstått, att något direkt hinder i grundlagen finnes för en sådan undersökning av folkmeningen i en viss fråga, som motionären föreslagit. Utskottet har endast sagt, att grundlagarna äro »fullkomligt främmande» för en dylik åtgärd, och att en sådan »icke är förenlig med våra konstitutionella former». Och det är naturligtvis fullkomligt sant, att på den tid våra grundlagar stiftades fråga om folkomröstning ännu icke uppstått hos oss. Nu är den emellertid uppe, och utskottet har, såsom den föregående debatten ådagalagt, inte ställt sig avvisande mot den. Det vill införa den i vår författning och finner den i så måtto åtminstone inte vara så oförenlig med våra konstitutionella former.

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

Men här är det fråga om referendum genom en lag för visst fall, och utskottet anser att i den formen bör det avvisas. Men om det nu just visar sig behövligt i ett visst fall? Det kan finnas fall, då det är önskligt att få folkmeningen utrönt på det sättet. Jag nämner exempelvis den fråga som berördes i den föregående debatten: nykterhetsfrågan. Skulle folkomröstning även i den inte få förekomma? — Jag vet inte, vilken ståndpunkt utskottet intager till det spörsmålet. Men det svaras kanske, att vad som här föreslås i motionen går in på grundlagens område och bryter därför mot våra konstitutionella former. Jag ber då att få anmärka, att vad som föreslås ju inte är att åstadkomma en folkomröstning, som har beslutanderätt, utan endast en som angiver folkmeningens ställning till en viss fråga, med oinskränkt rätt för riksdagen att sedan besluta så, som den för gott finner. Om denna möjlighet inte är förutsatt eller förutsedd i grundlagen, huru mycket i vår politiska utveckling har inte tillkommit sedan grundlagen stiftades? Under tidens gång, som förvandlar allting, ha våra grundlagar fått finna sig i att giva rum för en utveckling, som man vid deras tillkomst aldrig anade. Det har framhållits som en förtjänst hos 1809 års grundlagar, att de så smidigt kunnat anpassa sig efter nya förhållanden. Jag nämner exempelvis en sådan företeelse som parlamentarismen. Det kunde, synes det mig, om den mycket väl sägas vad utskottet säger om förslaget i motionen, att våra grundlagar stå »fullkomligt främmande» för densamma, ja, det kunde till och med sägas, att den »inte är förenlig med våra konstitutionella former». Ty det är väl allmänt känt, att den rätt att fritt välja sina rådgivare, som grundlagen inrymt åt Konungen, avsåg att förebygga den ordning, som förekom under frihetstiden, då representationen faktiskt bestämde tillsättningen av dessa rådgivare. Men nu är parlamentarismen definitivt genomförd — jag antager nämligen, att en upprepning av händelserna från år 1914 för framtiden måste anses vara utesluten. Innebär inte detta en minst sagt lika radikal nyhet i vår författning som ett s. k. konsultativt referendum? Är det i själva verket, om detta inskränkes till de politiskt röstberättigade, så stor olikhet mellan det och ett vanligt andra-kammareval på en författningsfråga? Är det inte närmast jämförligt med ett urtima val för en viss speciell fråga, i vilken man anser angeläget, att få folkets mening utrönt — med den skillnaden endast, att riksdagen står åtminstone formellt friare till dess utslag?

De tre andra liberala reservanterna till utskottets utlåtande hava också funnit, att de konstitutionella formerna icke böra lägga oöverstigliga hinder i vägen för stiftande av en provisorisk lag i angivet syfte, för den händelse sådana förhållanden föreligga, som nödvändiggöra detta, men de anse, att själva sakfrågan icke är aktuell.

Ja, mina herrar, det beror på huru man ser saken.

Alla erkänna att det var världshändelserna som gjorde den stora författningsreformen aktuell hos oss. Men dessa världshändelser ha inte inskränkt sina verkningar allenast till valrätten till folkrepresentationerna, de ha också såsom bekant på ett ganska omilt och myc-

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

ket effektivt sätt berört även den första statsmakten. I en rad av riken har monarkien avskaffats och ersatts med republiken, den enda statsform som står i full överensstämmelse med demokratien. Kan man då med fog påstå att frågan inte är aktuell hos oss?

Ja, om den endast kan bli det i en viss — för att citera nämnda reservanters uttryck — för land och folk kritisk situation, som icke lämnar rådrum för grundlagsändring, med andra ord under rent revolutionära förhållanden, så har man rätt i det påståendet. Jag vill dock fråga: ger inte denna uppfattning alltför starkt stöd åt dem som predika att de revolutionära vägarna äro de enda, på vilka utvecklingen kan komma fram? Och är det inte betänkligt att giva ett sådant stöd? Enligt min uppfattning är det mycket betänkligt att uppskjuta nödiga och nyttiga reformer ända till dess revolutionen framtvingar dem. Det borde, synes det mig, krigshändelserna hava lärt oss, att om man verkligen vill förebygga en revolutionär utveckling med kaotiserande omstörtning och förödelse och lidanden och olyckor av alla slag, så måste man med ärlig och redobogen vilja på de fredliga reformernas väg söka undanrödja all orätt och inte slå sig till ro och tycka att den gärna kan få fortbestå, så snart de svarta åskmolnen på den politiska himlen dragit förbi — för tillfället.

Jag vet emellertid att många, och även sådana som i huvudsak tänka lika med mig, anse monarki och republik vara tämligen likvärdiga och valet emellan dem endast en ren lämplighetsfråga.

Jag förstår uppriktigt sagt verkligen inte hur man kan se så på en fråga, som synes mig ha en så klar principiell innebörd. Jag kan inte förklara det annorlunda än att vanans makt över tanken hindrar att se denna innebörd. Jag har resonerat som så: antag det numera otänkbara, att vissa ämbeten — till exempel överståthållareämbetet, presidentskapet i Svea hovrätt med flera — vore förbehållna de förstfödda inom vissa familjer på livstid; om någon då yrkade ändring i detta avseende, skulle säkerligen mången bli upprörd över en sådan radikalism och andra, mera fördomsfria, skulle anse det vara en ren lämplighetsfråga, om dessa ämbeten tillsattes på det ena eller det andra sättet. Men nu, när vi lyckligtvis inte ha några sådana primogeniturämbeten och vanan därför inte förslöat synen, nu finnes ingen som skulle vilja anse det som en ren lämplighetsfråga, om dessa besättas efter ärftlighetsprincipen eller efter förtjänst och skicklighet. Nu se alla klart att det är en principfråga om rätt och orätt. Men jag måste uppriktigt bekänna att jag är oförmögen att se, varför ärftligheten är mera försvarlig som tillsättningsgrund, när det gäller statens högsta ämbete än när det gäller andra ämbeten. I det ena som i det andra fallet är den absolut oförenlig med den stora demokratiska grundsatsen att varje plats skall besättas med den värdigaste.

Från den principen får intet undantag göras. Att undantaga den högsta posten i staten betyder demokratiens dekapitering, dess inkompetensförklaring: den duger i övrigt, men på högsta toppen är den oduglig och måste kastas över bord och en annars absolut utdömd grundsats måste tillämpas i stället! Jag förstår mycket väl de konservativa, som ogilla demokratien, när de i det ärftliga konun-

gadömet se ett skydd mot denna — ett skydd som visserligen på senaste tiden visat sig vara av det allra skröpligaste och bräckligaste slag. Men jag kan däremot inte förstå dem som omfatta den demokratiska åskådningen för övrigt, men förneka den i högsta instans. Huru kan man proklamera folkviljans suveränitet i statslivet och så fordra att den i underdånighet skall underordna sig Guds-nådesmajestätet på tronen?

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

Detta är inte blott en obegriplig inkonsekvens; det är även ägnat att försvaga folkets ansvars- och värdighetskänsla.

Det säges att i den amerikanska uppfostran det utgör ett i hög grad stimulerande moment att varje elev vet att endast bristande förmåga behöver hindra honom från att nå upp till sitt lands allra högsta ämbete — alldeles som på sin tid Napoleons soldater sporrades av medvetandet att de kanske bure marskalksstaven i ränseln. I en republik känna medborgarna helt och fullt att landets öde beror endast och uteslutande på folket självt. I en monarki däremot vänjas medborgarna från ungdomen att över folket se ett slags jordisk försyn, ett mystiskt väsen som står över vanliga människor och vilket man skall ägna underdånig vördnad. Men denna dyrkan av kunglighetens avgudabeläte medför en förnedring av människovärdets enkla, höga majestät och bidrager att vidmakthålla den falska föreställningen att börden är den enda verkliga grunden till en sann aristokrati. Denna vrånga värdesättning fördärvar rättskänslan. Det kan inte undgås, det kan inte vara annorlunda. Det synes åtminstone mig lättsinnigt och tanklöst att tro att ett oäkta värde kan upphöjas till det högsta inom ett folk, utan att åstadkomma demoraliserande verkningar — dessa verkningar ser också var och en som har ögonen öppna runt omkring oss, på alla sidor.

Allt detta inses också inom allt vidare kretsar, inte minst nu efter de omvälvande världshändelser som sopat bort så många troner och kronor. Monarkien är inte längre en styrka, utan en svaghet för den stat som har den. Genom sin utmanande oförnuftighet och orättmätighet är den en synnerligen utsatt angreppspunkt: högsta representanten för allt föråldrat och reaktionärt, inkarnationen av all den gamla samhällsordningens orättfärdighet. Men orätten är den stora samhällsfaran — den har alltid varit det, och nu är den det mer än någonsin. Nu är det den mest trängande angelägenhet att avlägsna den, var helst och i vilken form den ock förekommer.

Mina herrar! Jag vet att jag med vad jag nu sagt nödgats stöta mångens känsla i denna kammare, och det gör mig ledsen. Jag vet att jag många gånger förut här har åstadkommit förargelse, och jag hade inte velat göra det på denna den gamla kammarens sista arbetsafton. Men jag har känt det som ett behov, ja, jag kan säga som en skyldighet att i detta ögonblick tala fritt ur hjärtat. En ny tid har börjat, och detta är inte en tom fras utan en verklighet av den allra djupaste och allvarligaste innebörd. Det gamla är förgånget, och det nya som kommer gör sina oeftergivliga krav obevekligen gällande. Och allra minst kunna den gamla ordningens mest utmanande anakronis-

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

mer begära att de skola få sitta i orubbat bo, det borde vara klart för var och en som sett och tänkt över den senaste tidens händelser.

I överensstämmelse med den grunduppfattning, som jag nu har uttalat har jag funnit motionärens uppslag beaktansvärt. Frågan om monarki eller republik är en sådan viktig fråga som lämpar sig att uttaga och underställa folkomröstning. Naturligtvis kan man föra fram frågan också på annat sätt, den kan föras fram på valprogram, och det är ju inte obekant för denna kammare att socialdemokraterna vid ett mycket uppmärksammat tillfälle förliden höst markerade som sitt partis uppgift att föra fram den på folkomröstningens väg. Den kommer givetvis hädanefter att bliva ett stående motions- och diskussionsämne i riksdagen. Men då kan man väl fråga: vore det inte en vinst att låta folket genom direkt omröstning säga sin mening i denna fråga? Det vore ord och avsked i stället för ett långt utdraget och segt meningsgräl.

Till slut, herr talman, tillåter jag mig på grund av vad jag nu anfört att yrka bifall till den av fyra socialdemokrater avgivna första reservationen till betänkandet. Jag anser det nämligen vara självklart att endast de som äga politisk valrätt böra få deltaga i ett sådant referendum som föreslagits, och jag tycker för övrigt att nämnda reservations »kläm» fått en så mild avfattning som det är möjligt i en så ömtålig men också på samma gång så ofantligt viktig fråga.

Herr Clason: Herr greve och talman! Jag skall icke följa den siste ärade talaren i större delen av hans anförande. Detta rörde, nämligen såvitt jag kan förstå, en fråga, som för närvarande icke är före. Här är det icke fråga om monarki eller republik, utan frågan rör sig uteslutande om, huruvida riksdagen grundlagsenligt kan antaga en lex in casu och därmed anordna folkomröstning rörande någon författningsfråga. den må sedan röra monarki eller republik eller vad som helst. Enligt min uppfattning strider detta mot grundlagarna. Jag trodde, att detta var tillräckligt tydligt uttryckt i utskottets utlåtande, men ifall det icke är så eller ifall herr Hellberg möjligen icke skulle uppfattat det, så ber jag endast att få konfirmera det. Utskottet säger uttryckligen, att det icke kan »tillstyrka ett förslag, vilket skulle genom en lex in casu i en speciell författningsfråga införa folkomröstning *uppenbart vid sidan av vår författnings bestämmelser*». Och det finnes också i det statsutskottsutlåtande från ett tidigare skede som konstitutionsutskottet kort förut citerat uttryckt samma sak, ehuru med andra ord.

Herr Hellberg ville göra gällande att när våra grundlagar kommo till stånd, grundlagsstiftarna icke skulle ha haft öppen blick för denna konstitutionella sida av saken. Den skulle vara något, som först sedermera skulle framträtt i följd av tidsutvecklingen. Herr Hellberg har i detta avseende gjort sig skyldig till en fullkomlig missuppfattning. När grundlagsstiftarna skrevo grundlagen, hade de fullkomlig kännedom om att det tidigare förekommit fall, då man sökt använda olika former för vädjan till folket och vid sidan av

grundlagen sökt vädja till det under andra former än de för representationens tillsättande föreskrivna. Just därför inskrevos i grundlagen olika bestämmelser för att för framtiden avvärja dylika försök.

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

Jag tror för övrigt, att de av kammarens ledamöter, som närmare tänkt sig in i saken, lätt skola förstå huru egendomligt och bakvänt det skulle te sig, om man skulle börja använda sådana former som de av motionären föreslagna. De skulle ju i sådant fall kunna användas icke endast i denna fråga, utan även i andra. I början av varje riksdag skulle då motioner kunna komma fram med begäran, att riksdagen ville antaga en lag att höra folket i den frågan och i den frågan. Man skulle motionsvis kunna söka få fram sådana frågor såsom föremål för allmän folkomröstning som till exempel frågan om kommissionernas avskaffande, frågor om huruvida man skulle sätta det eller det priset på den eller den varan, frågor om maximipris och ransonering m. m. Skulle man gå in på tanken, att det skulle kunna stiftas lagar in casu för sådana fall, torde kammaren finna att detta bleve ett synnerligen bakvänt och för våra grundlagar fullständigt främmande sätt att avgöra dylika frågor.

Herr Hellberg framkastade den frågan, huru man skulle få till stånd avgöranden i vissa frågor, om man icke finge ordna en lex in casu om folkomröstning. Jo, det finnes andra utvägar och bland annat helt enkelt den utvägen, att en fråga sättes upp på valprogrammet, så att folket går till val på den frågan — då får man fram den i sin renhet — och sedan får den frågan i laglig ordning behandlas av riksdagen. Det finnes också andra möjligheter; det finns t. ex. den möjligheten att försöka arrangera det slag av folkomröstning, som kallas petitionsrörelser — något som ju förekommit i åtskilliga frågor — men det är en helt annan sak än att begära att riksdagen skall stifta lagar in casu om folkomröstning. Naturligtvis skulle också referendum ha erbjudit en utväg, om kammaren velat antaga det förslag därom som nyss var å bane. Men just därför att kammaren, då den nyss behandlade denna fråga, avslog densamma, måste det väl framstå än klarare, att kammaren icke anser en sådan hänvändelse till folket för närvarande vara författningsenlig. Jag tror, att jag härmed beträffande den formella sidan av saken — och det är den enda som jag anser föreligga — uttalat mig tillräckligt tydligt, och hänvisar i övrigt till utskottets utlåtande.

Vad beträffar herr Hellbergs uttalande om formuleringen av klämmen som innehåller att motionen måtte »lämnas utan avseende», vill jag erinra om att då en likartad fråga var å bane inom statsutskottet, nämligen år 1897, precis samma kläm användes, och utskottets hemställan bifölls då av båda kamrarna. Det är anledningen till att vi upptaget denna kläm i detta fall; om vi gjort någon avvikelse, hade det kunnat se ut som om vi ställt oss på en annan ståndpunkt. Vi ansågo det vara lämpligast att även nu använda samma kläm.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

Herr Trygger: Herr greve och talman! Det kunde vara nog att låta bero vid vad konstitutionsutskottets vice ordförande har yttrat och sålunda begränsa sig till att betrakta denna fråga helt och hållet från den formella synpunkten, men jag kan icke göra det utan måste säga några ord med anledning av herr Hellbergs uttalande.

Herr Hellberg sade, att han var ledsen, om han genom sitt anförande hade stött många här i kammaren, och jag måste erkänna, att denna ledsnad delar jag med honom fullkomligt. Det synes mig, som om han, när han yttrade sig, icke iakttog den varsamhet i sina uttryck och den försiktighet i sina omdömen, som man kunde vänta av en person med hans intelligens och hans kunskaper. Herr Hellberg sade, att man nu överallt i världen ersatte monarkierna med republiker och att republiken vore den enda statsform, som överensstämde med demokratin. Men, mina herrar, demokratin är väl icke något självändamål, utan det avgörande är vad som är nyttigast för landet, och därvidlag är det ju uppenbart, att vad som kan vara lämpligt för ett land visst icke alltid är det lämpligaste för ett annat land. För resten tror jag icke, att i de stater, där man avskaffat monarkin och infört republik, man ännu kunnat konstatera några särskilt lyckliga följder av denna förändring i statsskicket.

Herr Hellberg gjorde vidare gällande, att de konservativa i konungadömet se ett skydd, men, tillade han, det är ett skydd, som är av mycket svag beskaffenhet. Ja, han uttryckte sig kanske något annorlunda, men det var nog så han menade. Emellertid misstager sig herr Hellberg däri fullkomligt. De konservativa ha icke sökt något skydd hos monarkin, men däremot ha de sökt upprätthålla monarkin, och det komma vi att göra även i framtiden. Orsaken är den, att vi anse, att i *vårt* land monarkin verkar lyckligt och nyttigt för *landet*.

Slutligen gjorde herr Hellberg gällande att man måste med avseende å frågor av denna art se noga till, att man går med på de reformer, för vilka krav framställas, ty annars hotar revolution. Vad det beträffar, är jag för min personliga del icke så rädd som herr Hellberg för en revolution, ty jag har en levande övertygelse att, när man ställer sig på laglighetens grund, har man en stor styrka. Den är så stor, att jag är viss om, att ifall man skulle våga försöket i vårt land att gå den revolutionära vägen, skulle det icke vara svårt att slå ned ett dylikt försök.

Herr von Zweigbergk: Herr talman! Då jag har en från de föregående talarna avvikande mening rörande detta ämne, skall jag med några ord söka förklara, hur jag ser det.

Jag kan icke ansluta mig till den uppfattningen, att ifrågavarande förslag skulle vara stridande, som det står i § 61 riksdagsordningen, mot grundlagens lydelse. Om det vore förhållandet, hade det naturligtvis varit samma förhållande under förmiddagens lopp, då denna fråga debatterades och avgjordes i andra kammaren. Däremot är jag fullkomligt villig att medgiva, och det lär väl ingen kunna förneka, att det konsultativa referendum, som här ifrågasättes, icke är på något sätt förutsatt i vår författning och så till vida är för denna författning

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

alldeles främmande. Det synes mig dock rätt så betänkligt att i dessa tider giva uttryck åt den meningen, att en sådan folkomröstning skulle vara någonting, varigenom ett folk sådant som vårt gjorde vad det ej hade rätt att göra. De senaste tiderna hava givit det ena exemplet efter det andra på att ett folk uti en för det folket mycket betydelsefull och avgörande situation har funnit det ändamålsenligt att använda ett institut av denna beskaffenhet, fastän detta institut uppenbarligen varit lika främmande för dess författning som för vår. En folkomröstning av snarlikt slag anses allmänt som det bästa och enklaste sättet för ett folk att avgöra över sina nationalitetsfrågor, vilka uppenbarligen höra till de allra viktigaste ämnen det har att besluta över. Vårt grannland Norge har ett par gånger anlitat ett sådant institut, fastän det icke heller finnes i det landets författning — en gång under direkt tillskyndan från Sveriges sida. Då detta är förhållandet, tycker jag för min del icke, att det föreligger något skäl att urgera den meningen för starkt, att ifrågavarande omröstningsinstitut under alla förhållanden skulle vara oanvändbart i vårt land. Det kan mycket väl komma den tidpunkt, då vi kanske få vara rätt så tacksamma att få betjäna oss av detta institut.

Jag kan också mycket väl tänka mig den situation, då även den fråga, om vilken denna motion handlar, skulle kunna befinnas lämplig att underkastas en omröstning av nu ifrågavarande slag. Jag har visserligen ej samma uppfattning som min värderade vän på Värmlandsbänken om den konstitutionella monarkins allmänna orättfärdighet, men jag måste ju säga mig att även vårt folk en gång kan finna anledning att bestämma sig för en annan ordning än den konstitutionella monarki vi nu ha. De dagar, vi nyligen genomlevat, ha ju givit oss exempel på att folk, för vilka monarkin varit en minst lika integrerande del i deras författning som för oss, helt hastigt funnit sig föranlåtna att gå en annan väg än den de förut gått.

Emellertid ifrågasätter jag, huruvida den väg, som här nu föreslås, verkligen är rent sakligt motiverad just nu. Jag tror, att man över huvud kan våga sig på den kanske en smula djärva satsen, att, skulle vårt folk besluta sig för att ändra sin författning på nu antydda punkt, är det ytterst osannolikt, att man komme att gå den grundlagsändringsväg med beslut om upplösning av andra kammaren och nya val till ändring av grundlagen, som ju ligger närmast att tänka på. Jag tror icke, att det kommer att gå så till. Skulle den situationen inträda, att vårt folk reflekterade på att söka sig en annan ordning på detta område, vore det ju tänkbart, att man tillgrepe just den form, som här ifrågasatts, men jag skulle nästan vara benägen att tro, att icke heller den formen komme att tillgripas, utan en betydligt enklare. Vi ha ju under det gångna året i Tyskland och Österrike haft en hel storartad exempelsamling på, hur det går till, när ett folk övergår från monarkisk statsform till republikansk, och i intet av dessa fall har man betjänat sig vare sig av den långsamma grundlagsändringsvägen eller av det institut, som här ifrågasättes. Den moderna konstitutionella monarken inrättar sig i detta avseende närmast så, att han av sin ministärchef väntar att han, ifall situationen så kräver, blir under-

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

rättad i god tid, »paa det der ikke maa blive nogen skandale». I varje fall kan jag icke föreställa mig, att det kan vara någon anledning just nu att laga i ordning detta instrument för en aktion, som icke är på allvar ifrågasatt. För min del känner jag mig icke tilltalad av att hötta, då man i själva verket icke ämnar slå till.

På denna grund ber jag att få yrka bifall till utskottets kläm, men med ogillande av utskottets motivering.

Herr Olsson, Oscar: Ja, icke heller jag anser, att konstitutionsutskottet denna gång följt bestämmelsen, att låta grundlagen gälla efter sin ordalydelse, utan utskottet har, då det framställde den åsikten, att riksdagen icke skulle ha rätt att besluta i denna fråga, nog i vår grundlag lagt in sin egen andes uppfattning och således tolkat grundlagen efter denna i stället för efter ordalydelsen. Här är nämligen icke fråga om vare sig stiftande, ändring, förklaring eller upphävande av grundlag. Här är det fråga om något annat, om stiftande av en tillfällig lag för utrönande av folkstämningen i ett visst fall. Man kan väl ändå icke, som konstitutionsutskottet söker göra med framgång hävda den uppfattningen, att riksdagen skulle vara förhindrad att i annan form än den, som är bestämd för grundlagsändring, gå till väga vid stiftande t. ex. av en allmän lag, även om denna enligt konstitutionsutskottets mening nödvändigt måste efterföljas av en viss ändring i grundlagen.

Från herr von Zweigbergk m. fl., som reserverat sig i samma riktning, som han nu talade, föreligger en annan motivering för avståndstagandet från motionen och den reservation, herr Viktor Larsson m. fl. avgivit, än den motiveringen, att man inte skulle ha rätt att här stifta en lex in casu. Ett skäl för dessa motståndare mot denna lex in casu är ju att »casus» i själva verket icke föreligger. Därför skulle det vara omöjligt att få någon grundval för denna lagstiftning, och herr von Zweigbergk uttryckte saken vid detta tillfälle i diskussionen i sådana ordalag, att något helt annat skulle ske, om tanken »*på allvar*» komme på tal, därigenom förutsättande, att saken icke vore på något sätt aktuell. Jag tror emellertid, att det är ett bra ansträngt betraktelsesätt, som kanske ock leder till överansträngning, att försöka alldeles slå bort, att det här skulle vara något som helst underlag för en sådan lex in casu. Jag vill nu icke närmare uppehålla mig vid vad redan den förste talaren omnämnt om att vårt lands största politiska parti dock har republiken på sitt program. Det som skulle motivera en sådan lag, som här ifrågasättes, är naturligtvis en viss omfattning och intensitet i stämningen för en förändring av vårt statsskick i den vägen det här är fråga om. Vad omfattningen beträffar är den, som sagt, redan påpekad genom hänvisandet till, att det största politiska partiet i vårt land har denna sak på sitt program. Men även inom herr von Zweigbergks eget parti har vid många tillfällen från stora grupper framkommit den bekännelsen, att vederbörande principiellt äro anhängare av det republikanska statsskicket. Nu äro vissa »principiella anhängare» av en sak synnerligen sympatiska personer, icke minst för motståndarna, därför att deras principer äro av den art, att de just icke ha mycket

intresse till övers för principens tillämpning på det verkliga livet. Och »principiella republikaner» av den sorten äro icke farliga för motståndarna under annan förutsättning egentligen, än att en folkomröstning kommer till stånd. Men då bliva dessa anhängare farliga, därför att de måste säga ifrån genom folkomröstningen, att de vilja ha republik!

Om folkomröstning avg. införande av republik. (Forts.

Emellertid är det andra saker, som göra denna fråga verkligt aktuell. Det är icke bara den allmänna revolutionsrörelsen ute i världen, som den förste talaren varit inne på, ehuru naturligtvis den också bör i icke alltför ringa grad beaktas. Jag tror icke — och det tro icke heller alltför många här — att den revolutionära vågkammen ännu nått sin höjdpunkt, och följaktligen går det icke an att säga, att denna fråga möjligen kunde varit aktuell i november i fjol men icke i juni detta år. Denna fråga kommer allt att vara aktuell icke bara för vårt land utan ock för andra länder med monarkiskt styrelsesätt en tid ännu. Här i vårt land hava för resten republikanska tänkesätt i kanske högre grad än i andra länder under de senaste åren haft tillfälle att stadga och rotfästa sig alltefter februaridagarna 1914. Det torde allt vara åtskilliga, som förut voro tämligen ljumma anhängare och rent av motståndare till den förändring i vårt statsskick, som det är fråga om, men som då blevo rotfast övertygade republikaner.

Man kan å andra sidan, som det nog också gjorts i denna debatt, hänvisa på att ramlandet av kronor och troner i Europa under de sista åren icke skett i parlamentariskt styrda länder utan i länder, där mera absolutistiskt-monarkiskt styrelsesätt varit rådande, och därigenom får man ytterligare stöd för den slutsatsen, att i vårt nu demokratiskt styrda land saken icke skulle vara aktuell. Men jag vill fästa uppmärksamheten på vad man redan framhållit i ett annat sammanhang, att just på grund av det demokratiska genombrottet ha vi i vårt land kommit att gå ett stort steg fram mot just det skarpa och starka aktualiserandet av frågan om monarkiens ersättande med republiken. Den bärande principen i det demokratiska statsskicket, dess levande princip är folkviljan, och i ett demokratiskt samhälle måste institutionerna vara manifestationer av folkviljan. Det faller väl ändå ingen in att vilja göra den ärftliga monarkin till en folkviljans manifestation. Den kan väl ej på något sätt framställas som en produkt av folkviljan, och följaktligen ligger det i sakens natur, att i och med att samhällsskicket fullständigt demokratiseras, skall också denna folkvilja manifesteras i den främsta och högsta av statsinstitutionerna.

Man har nu anmärkt, beträffande den första statsmakten, att det icke betyder så mycket, ifall det är ett demokratiskt parlamentariskt styrt land, om den är representerad av en ärftlig monarki eller en folkets valde förtroendeman. Man har sagt, att det har visat sig, att i mycket mer betydande länder än vårt, där man har parlamentariskt styrelsesätt, den ärftliga monarkin icke kan bilda något avgörande hinder, någon fara för den demokratiska utvecklingen och hävdandet av demokratiska principer. Man har över huvud taget sagt, att, när demokratin väl slagit igenom, kvarstår den monarkiska institutionen som en rätt så oskyldig och även prydlig reminiscens eller ett rudiment, lika oskyldigt och prydligt som låt oss säga knapparna bak i ryggen på en

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

bonjour, vilka just icke fylla något ändamål, men icke heller äro till hinder. Vad nu monarkiens oskuld beträffar vill jag säga, att just den erfarenhet, den nog så väckande och skrämmande erfarenhet, som svenska folket fick av denna institution i februari 1914, torde vara av den art, att man allt i framtiden också kommer att tvivla något på oskyldigheten i att bibehålla en dylik institution. Vad prydligheten beträffar har herr Hellberg anfört saker och ting redan, som onödiggöra att vidare uppehålla sig vid den sidan av frågan. Således är det nog åtskilligt, som gör, att frågan väl kan sägas vara aktuell, icke minst i vårt land, under dessa tider, som nu äro.

Herr talman, då jag följaktligen icke kan ansluta mig till varken den av herr von Zweigbergk m. fl. reservationsvis framförda meningen eller utskottets utlåtande, ber jag att få yrka bifall till den av herr Viktor Larsson m. fl. avgivna reservationen.

Herr Lindhagen: Om de sista talarna icke avbryta mig, går det litet fortare — jag menar de som ropade på proposition.

I likhet med herr Trygger skall jag tillåta mig först säga några ord i själva saken. Jag förstår icke, varför herr Trygger skulle bli ledsen över, att herr Hellberg har en annan mening än herr Trygger. Jag tror, att felet med denna monarkistiska fråga är, att det blivit nästan ett gammalt sakrament för det furstekrönta Europa, att en till synes så vördnadsbjudande institution skall, trots de allmänna tvivlen på densamma i all hemlighet, icke få vidröras på något sätt av våra profana händer under vanliga fredliga förhållanden, utan att en förändring endast kan ske genom revolutionära omstörtningar och krig. Det är en missuppfattning. Denna institution har icke tillkommit av Guds nåde, utan den är ett skröpligt människoverk lika väl som första kammaren och andra kammaren. Därför tycker jag, att man kan tala om dem lika väl som om vilken annan sak som helst.

Nu sade herr Trygger, att han ställde sig på laglighetens grund, och bara vi ställa oss på laglighetens grund, kunna vi vara förvissade, att detta land kommer att stå på fast grund. Men vad är nu det därför resonemang? Det beror ju på, om lagarna äro dåliga eller bra! Det finns ju till och med sådana lagar, som man icke alls efterlever, som äro lagruiner. Ställer sig herr Trygger även på lagruiner och tror, att han står stadigt? Lagarna kunna vara bra eller dåliga, men ställer man sig på en dålig lags grund, ramlar man nog förr eller senare, det kan herr Trygger vara lugn för!

Nu är det ju frågan, om grundlagen i detta avseende är en bra lag för vår tid eller en dålig lag. Jag vill då säga, att när det gäller att fälla ett omdöme härom, kan det ju icke falla någon in att lägga någon skuld på kronornas innehavare. De göra ju sitt bästa, de äro anställda för att sköta sitt egendomliga ämbete. Om det är några vådor eller olägenheter med själva den institutionen, är det icke monarkernas fel, utan det beror på det folk, som vill ha det så. Jag brukade alltid utlägga saken så för

mina åhörare, då jag förr i världen höll föredrag i detta ämne.

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

Men om jag nu återgår till frågan, om grundlagarna äro dåliga eller icke, är det väl så, att samhällsarbetets mål i alla fall måste vara att försöka förverkliga sanningen. Då kan det icke vara riktigt, herr Trygger, att detta, såsom våra grundlagar förutsätta, sker bäst genom att det avgörande, förlösande ordet överlämnas åt någon, som ärver rätten att uttala det utan hänsyn till personliga fallenheter? Man kan väl icke heller dela dessa grundlagars uppfattning, att denne rikets främste bör vinna en hög kompetens för nämnda uppgift genom att från späda barndomen författningsenligt omgärdas av hov, kryperi, ordensväsende, uniformer och militarism! Hur är det möjligt, herr Trygger? Man måste föreställa sig, att sanningens förverkligande ej kan i längden vinnas med en sådan statsform utan genom något, som söker mera närma sig förnuftet. Blotta uppgiften för ett helt folk att blicka upp till och tro på sådana saker samt sätta sina bästa krafter i verksamhet för att skydda och upprätthålla sådana tankar såsom folkets yppersta organisatoriska ledstjärnor, kan väl i sin mån icke verka annat än nedbrytande på dess sunda förstånd och förmåga av goda gärningar. Detta nu om själva saken.

Den konstitutionella monarkien åter är, enligt min mening, icke såsom Gladstone sade en stor politisk upptäckt utan den är helt enkelt en kompromiss av författningen. Man fann, att det absoluta konungadömet var omöjligt, men folket var icke ännu berett att avskaffa konungen, och därför löstes saken så att man tog bort konungens makt, men behöll konungen! Detta är anledningen till den konstitutionella monarkiens tillkomst. Detta nu i allmänhet i sak.

Jag tror, att så länge man står på en sådan författnings grund, är den visserligen laglig, men den är så förvittrad, att förr eller senare ramla väl till och med de konservativa här i landet på att stå på en sådan mark.

Nu har det också talats om, att tronerna icke avskaffas annat än genom revolutioner, och detta beror i mångt och mycket därpå att man omgärdat denna mycket vanliga och prosaiska institution med en så underbar magisk betydelse, att den icke har kunnat ramla annat än genom revolutioner. Men om vi börja tänka förnuftigt på saken och tänka oss samhällsutvecklingen, när man verkligen försöker att utan evigt slagsmål komma tillrätta med missförhållandena, så vaknar folket och inser naturligtvis förr eller senare, att det där är en institution, som icke passar för vår tid, och då tror jag också till och med, att Konungen kan avskaffa sig själv, som herr von Zweigbergk antydde något om att den danske konungen vore beredd att göra. Även han har förnuft och kan ta förnuft, fastän herrarna tro att det är omöjligt. Partierna trodde här en gång, att, om man skulle vända sig i saken till regeringen — det skedde då endast i hast på andra former för en opinionsyttring — så var det alldeles urbota »ty naturligtvis kunde Konungen ej avskaffa sig själv»! Tänk om det nu kommer en sådan situation t. ex. i Danmark, då människorna säga: »Eders Majestät,

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

skulle ni icke vilja tänka på den saken!» Han skulle nog säga ja och göra så »för att icke ställa till skandal». Det är en förolämpning emot Konungen att tro, att han icke kan resonera förnuft på något sätt. Alltså kan han avsätta sig själv. Detta nu endast i största korthet om själva saken.

Nu kommer den stora frågan om formen, som kommer att utlösa sig, som alla veta, här i en propositionsvägran å yrkandet på bifall till reservationen. Ja, då har man åberopat att konstitutionsutskottet år 1897 i anledning av en motion av David Bergström i andra kammaren förklarade, att då rikets grundlagar föreskriva det sätt, varpå folket skall genom sina valda representanter få sina önskningar och åsikter i avseende å förändring av samhällsskicket framburna, och då det sålunda icke kan anses med grundlagarnas anda förenligt, att riksdagen skulle, vid sidan av desamma tillskapa en sådan anordning, som motionären åsyftat, utskottet icke kunde annat än avstyrka motionärens förslag, som formellt gick ut på något liknande det nu framlagda.

Då vill jag verkligen spörja: vad är det fråga om här? Det är fråga om att få reda på ett omdöme; vad någon person tycker och helst vill. Här begär riksdagen oupphörligen, att Kungl. Maj:t skall rådfråga personer om vad de tycka om en sak, rådfråga ämbetsverk, om vad de tycka, rådfråga skeppsredare om vad de tycka, och rådfråga sjömän om vad de tycka om en sak o. s. v. Allt detta kan man, varför kan man icke då fråga medborgarna i allmänhet om vad de tycka i en viss sak? Är det stridande emot grundlagen att få en upplysning om deras opinion? Det vore väl högst märkvärdigt. Det är bara en utvidgning av det system, som man partiellt använder dagligen, när man tillfrågar den ena eller den andra kategorien medborgare i ett visst avseende. Här skulle man nu sträcka sig så långt som att vända sig till alla för att efterhöra: vad tycker ni? Det är icke fråga om att de skola besluta. Detta är förbehållet riksdagen och konungen, men om man vill fråga en människa, vad han menar, är det väl höjden, att icke det skall vara tillåtet här i landet!

Nu är det så, att man också föreslagit, att detta skulle ordnas genom en provisorisk lag. Det är ju icke nödvändigt. David Bergström tog saken på annat sätt: han begärde anslag, så att Konungen skulle få tillfälle att fråga, ty Konungen med sin administrativa myndighet behöver icke någon lag därtill; han kan utsända frågeformulär eller göra det på annat sätt bara han har pengar. Jag kan likväl medge, att denna apparat i detta fall kanske blir så pass vidlyftig, att det måhända kan vara skäl att ordna saken genom en lag. Därigenom få medborgarna möjligen också mera respekt för frågan, så att de mera mangrant intressera sig därför och uttala sig i ärendet.

På grund av vad jag anfört och då jag icke vill stå på dåliga lagars grund, utan uppsöka en bättre och säkrare plattform och då jag vidare icke kan frånkänna Kungl. Maj:t och statsmakternas befogenhet att höra medborgarna om vad de tycka i en viss fråga skall jag be att få yrka bifall till den av herr Viktor Larsson med flera avgivna reservationen.

Om folkomröstning ang. införande av republik.
(Forts.)

Herr Trygger: Herr talman! Herr Lindhagen måtte synbarligen hava vilat sig, då jag yttrade mig, och det undrar jag icke alls på, ty vi hava suttit här länge i dag, och det är sent.

Jag sade aldrig det, som herr Lindhagen ville lägga in i mitt yttrande. Han gjorde gällande, att jag skulle hava uttalat den barnsliga satsen, att då fråga är om en lags förändring, vore saken därmed avgjord, att man blott sade, att man ställde sig på laglighetens grund, d. v. s. på den nu gällande lagens grund. Nej, så dum är jag verkligen icke, herr Lindhagen! Jag använde uttrycket, att jag ansåg det vara en styrka att ställa sig på laglighetens grund — detta gent emot herr Hellbergs yttrande, att man kunde driva igenom förändringar genom revolution. Det är något helt annat.

Vad vidare konungadömet beträffar redogjorde herr Lindhagen för en viss uppfattning av konungadömet, och så sade han: »Är detta förnuftigt?» Nej, herr Lindhagen, det är icke förnuftigt att hysa en sådan uppfattning som den, vilken herr Lindhagen återgav. Jag har aldrig hört någon verkligt förståndig karl komma fram med en sådan uppfattning. Jag har visserligen hört, att man i motioner framkastat dylikt, men aldrig, när man på allvar diskuterat saken.

Men, vad som nu har största betydelsen, majoritetspartiet här, högern, har icke en så barnslig uppfattning om konungadömet och dess betydelse som den, vilken herr Lindhagen gjort gällande, att vi stödde oss på. När således herr Lindhagen säger, att denna uppfattning är oförnuftig, vill jag framhålla att det angår ej oss. Vi hava en helt annan uppfattning av konungadömet och därför kunna vi stödja konungadömet, men vi skulle icke kunna stödja det, ifall vår mening sammanfölle med den åsikt, som herr Lindhagen framställt.

Herr Hellberg: Herr talman! Även på denna den gamla kammarens sista afton måste jag byta några ord med min gamle debattduellant, andra mannen på Stockholmsbänken, majoritetspartiets chef. Han beklagade för sin del, att jag inte i denna fråga hade uttryckt mig med större varsamhet. Ja, jag förstår mycket väl att han från sin ståndpunkt måste resonera så. Jag har, som herr Trygger, antar jag, observerat, undvikit allt, som bara innehöll en antydan av något slags personlig insinuation. Jag har talat rent sakligt, och i sak, herr Trygger, kan det även komma tillfällen, då man måste säga sin övertygelse rent och ärligt ut och anse alla andra hänsyn för underordnade. Därför har jag talat så som jag gjort, och i sak har jag inte ett ord att taga tillbaka — på samma gång jag alljämt beklagar, att jag inte kunnat ungå att verka stötande på personers känslor vid ett tillfälle, då jag gärna sett, att jag hade kunnat undvika det.

Jag skall naturligtvis inte ingå i något slags meningsutbyte med den ärade representanten på Stockholmsbänken i fråga om värdesättningen av monarki och republik. Det är ju klart, att vi, som stå på så diametralt motsatta ståndpunkter, måste värdesätta dessa ting alldeles olika. Men jag måste säga, att en debattör av herr Tryggers rang sänker sig så att säga under sin egen nivå, då han hemställer till mig, om jag tyckte, att förhållandena alltid gestaltat sig så lyckligt i de länder, där man nu har infört republik. Det inser ju var människa,

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

att ett sådant argument är fullständigt mindervärdigt. Republiker hava ju införts genom revolutioner, som äro framkallade av det gamla systemets vanstyre. Skall man då fråga, huruvida förhållandena äro lyckliga under den nuvarande republiken, när denna alltjämt drages med verkningarna av det gamla systemet! Om man hade i dessa länder haft republik under ett tiotal eller tjugutal år förut och då frågat huru det då nu står till, då kunde det funnits något skäl i en sådan fråga.

Herr Tryggger tillät sig också ett litet — skall jag våga säga — applådfångande uttryck i förklaringen, att han icke är så rädd för revolutionen som jag är — ja, herr Trygger, vem vet, vem av oss två, som är den räddaste! Det är ingen givet att rannsaka hjärtan och njurar här. Men vi skola inte lägga frågan så, utan jag antager, att vi båda två hava en smula ansvarskänsla inför den möjligheten, att vårt land skulle träffas av den fruktansvärda hemsökelse, som drabbat de länder, där revolutionen gått fram. Inför den möjligheten känna vi väl båda två, förmodar jag, en smula ansvar. Och jag vet, att herr Trygger kände det förliden höst. Ty det är nog för ingen, som känner förhållandena i detta land, fördolt, att grundmotivet, varför högern då gjorde sin stora eftergift i författningsfrågan, var, att de ansvarsmedvetna inom partiet inte ville kasta vårt land in i en situation,som kunde bliva ödesdiger.

Nu förefaller det, som om herr Trygger menade, att faran är över, och att man nu kan vara lugn. Det är just emot detta, som jag vänt mig, emot detta, att man efteråt förhärdar sitt hjärta i stället för att taga lärdom av det, som hänt. Och jag anser, att all klok politik kräver, att man går vidare på de goda och rättfärdiga reformernas väg.

Till sist ett ord till min högt ärade vän på Kristianstadslänsbänken. Han menade, att det rätta sättet att lösa frågan om övergång ifrån det ena statsskicket till det andra var, att ministerchefen underrättade monarken, när tillfället att draga sig tillbaka var inne. Ja men då är det naturligtvis kommet därhän innan en ministärchef går upp och lämnar vederbörande en sådan underrättelse, att man redan står inför revolutionära förhållanden. Förr gör han det icke, det är självfallet. Jag menar, att man en gång borde kunna komma ifrån detta, att ovillkorligen en förändring ifrån det ena statsskicket till det andra skall ske på revolutionens väg. Det är visserligen sant, att det hittills gått till så i allmänhet, ja, att det varit regel, och att man därför kan påstå, att det inte kan gå på andra vägar. Men, mina herrar, det är nog ändå så att en gång göres alltid något för första gången! Det kan hända, att det aldrig hänt förr i världen, att två länder hava uppgjort en sådan tvist sinsemellan på fredlig väg, som den Sverige och Norge uppgjorde 1905. Det är möjligt. Då skedde i så fall detta för första gången, och det är till ovansklig ära för vårt land, att det har haft del i en så högt stående politisk handling som den, vilken då utfördes. Men så kan det ske något stort för första gången även i andra fall. Det är inte sagt — för att påminna om en passus ur Ibsens Kongsemnerne — att vi alltid skola »göra den gamla sagan omigen». Det kan finnas också en kungstanke, som förs fram för första gången.

Om folkomröstning ang. införande av republik.
(Forts.)

Herr Trygger: Herr talman! Endast ett ord till! Min ärade motståndare, konstitutionsutskottsledamoten, herr Hellberg, gjorde gällande, att grunden till högerns eftergift i höstas i rösträttsfrågan skulle varit rädsla för revolution.

Jag vågar bestämt påstå, att åtminstone vad mig angår förefanns icke något dylikt motiv för att jag tog del i ansvaret för vad som skedde. Det var hänsynen till yttre och inre förhållanden icke minst de förra, som bestämde mitt handlingssätt och — därom är jag övertygad — också de flestas av mina meningsfränder — kanske allas —. Någon som helst rädsla för revolution kände vi icke.

Herr Hellberg: Herr talman! Jag ber bara att få erinra, att jag inte sade, att det var av rädsla — jag sade tvärtom att vi inte borde tala om rädsla — jag sade att det var av ansvarskänsla.

Herr talmannen: Under överläggningen har yrkats bl. a. bifall till det förslag, som innefattas i den av herr Viktor Larsson m. fl. avgivna reservationen, i vilken reservation hemställes, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t taga under övervägande att låta utarbeta och för riksdagen framlägga en provisorisk lag angående omröstning bland alla till riksdagens andra kammare valberättigade medborgare i och för utrönande av stadgan om omfattningen inom nationen av kravet på republikansk statsförfattning.

Då emellertid stiftandet av en lag i det angivna syftet ej kan ske utan grundlagsändring, får jag, med stöd av 49 § regeringsformen och 1 § riksdagsordningen, vägra proposition på bifall till detta yrkande, som uppenbarligen ej är byggt på förutsättningen av en sådan grundlagsändring.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! På grund av denna propositionsvägran måste jag göra en hemställan och begära votering; men innan jag gör detta, måste jag också trots att tiden är så långt framskriden, göra några reflektioner såsom motivering för denna min hemställan. Det förefaller mig, som om vi i denna punkt skulle ha att göra med en variation av språkets makt över tanken. Om jag i all korthet repeterar de faktorer, som spela in i denna sak, så är det ju dessa, att motionärerna begära »en provisorisk lag angående omröstning» o. s. v., som det står å sid. 7. Utskottet kan inte tillstyrka ett förslag, »vilket skulle genom en lex in casu i en speciell författningsfråga införa folkomröstning uppenbart vid sidan av vår författnings bestämmelser». Reservanterna vilja ha en skrivelse till Kungl. Maj:t att taga motionärernas förslag »under övervägande», och det är detta som vår ärade talman vägrar proposition på. Det är för mig uppenbart, att det är det lilla ordet »republik» i motionärernas hemställan, som i detta fall kommer tankarna att gå vilse. Den omständigheten att en grundlagsändring ligger i sikte, det är den — det förstår jag ju — som för grundlagssynpunkterna i förgrunden. Annars är det närmast så, att frågan om republik eller icke republik ligger, som herr Clason i debatten uttryckte sig, inte i första planet, utan i första planet ligger frågan att skapa en anordning att fånga in folkopinionen eller för att använda

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

en kanhända bättre bild, som kastades fram i jåns, att skapa ett instrument att mäta styrkan hos denna opinion. Det förefaller mig, som om man skulle kunna behandla detta, utan att grundlagens bokstav skulle behöva mobiliseras — något som framgår bäst, om man avlägsnar det som förvillar. Ty antag, såsom herr Hellberg gjorde, att motionärerna i stället framlagt förslag om en provisorisk lag om folkomröstning, som gällt antingen — låt oss säga — ettårig värnplikt eller kaffetull eller vad som helst annat, som inte hade haft grundlagsändring i perspektiv, så är det alldeles uppenbart, att man om dessa ting kunnat säga en hel mängd, men jag tror inte att man skulle sagt, att man beginge ett grundlagsbrott, därest man begärde denna provisoriska lag; och jag tror heller inte, att man skulle ha lagt den under konstitutionsutskottets behandling.

Man har hänvisat i denna sak till statsutskottets utlåtande år 1897, där statsutskottet yttrar angående herr David Bergströms motion i en något liknande fråga, att »det sålunda icke kan anses med grundlagarnas anda förenligt, att riksdagen skulle vid sidan av desamma tillskapa en sådan anordning, som motionären åsyftat». Jag vill inom parentes säga, att på detta — såsom konstitutionsutskottet förklarar — parallellfall till den fråga, som här föreligger, vägrades inte proposition år 1897. Men grundlagens anda? Vi ha alldeles nyss haft före frågan om folkomröstningsinstitutet. Våra grundlagar känna inte till ett sådant institut, men vi känna till åtminstone två saker, nämligen att det kommer till vid sidan av den nuvarande grundlagen, och att det kommer att bära fram mångahanda ting och många frågor, däribland säkerligen också frågan om republik. I så måtto strider således även detta mot grundlagens anda och mening och lydelse. Vi ha emellertid gått till votering om den saken. Men att man ur denna synpunkt skulle kunna skriva och begära ett ständigt referendum, som kommer att sysselsätta sig med alla möjliga ting — även med frågan om republik och monarki — men däremot inte skulle kunna skriva och begära ett engångsreferendum, som endast skulle sysselsätta sig med en enda fråga, det är något som — jag är ledsen att säga det — jag tycker att det är orimligt. Och det är på grund av detta, herr talman, som jag hemställer att kammaren måtte såsom sin mening uttala, att den inte finner tillräckliga skäl föreligga för en propositionsvägran.

Herr talmannen hemställde nu, huruvida kammaren yrkade proposition på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Larsson i Västerås m. fl. vid förevarande utlåtande avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse denna fråga vara med övervägande nej besvarad.

Herr *Olsson, Olof*, begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som icke yrkar proposition på antagandet av det förslag, som innefattas i den av herr Larsson i Västerås m. fl. vid konstitutionsutskottets utlåtande nr 48 avgivna reservation, röstar

Ja;

Om folkomröstning ang. införande av republik. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, påyrkar kammaren sådan proposition.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 50;
Nej — 22.

Sedan härefter överläggningen rörande nu föredragna utlåtande förklarats slutad, bifölls på gjord proposition vad utskottet i utlåtandet hemställt.

Föredrogos ånyo andra sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden:

nr 1, i anledning av väckt motion med förslag till ändringar i lagen om allmän pensionsförsäkring; och

nr 2, i anledning av väckt motion om ändring i 6 och 33 §§ lagen om allmän pensionsförsäkring.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Om inrättande av professurer i nationalekonomi vid statsuniversiteten.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 21, i anledning av dels i första kammaren väckta motioner angående skrivelse till Konungen med begäran om utredning och förslag i fråga om inrättande av professurer i socialpolitik vid universiteten i Uppsala och Lund samt om åvägabringande av utredning och förslag i fråga om inrättande av professurer i nationalekonomi inom filosofiska fakulteterna i Uppsala och Lund, dels ock andra kammarens beslut i ärendet.

I en inom första kammaren väckt och till första kammarens första tillfälliga utskott för beredande behandling hänvisad motion, nr 84, hade herr *G. H. von Koch* hemställt, att riksdagen behagade besluta att hos Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t föranstalta om utredning angående inrättandet av professurer i socialpolitik vid Uppsala och Lunds universitet och för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I en likaledes inom första kammaren väckt och till utskottet hänvisad motion, nr 111, hade herrar *Örne* och *Bäckström* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta skyndsamt och allsidigt låta utreda frågan om inrättande av en professur i nationalekonomi inom filosofiska fakulteten vid vartdera av universiteten i Uppsala och Lund samt förelägga riksdagen det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

I häröver avgivet utlåtande hade nämnda utskott hemställt, att första kammaren måtte för sin del besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta skynsamt och allsidigt

Om inrättande av professurer i nationalekonomi vid statsuniversiteten. (Forts.)

utreda frågan om inrättande av en professur i nationalekonomi och socialpolitik inom filosofiska fakulteten vid vartdera av universiteten i Uppsala och Lund samt förelägga riksdagen det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Denna hemställan hade av första kammaren bifallits, varefter ärendet i vederbörlig ordning delgivits andra kammaren, som hänvisat det till sitt första tillfälliga utskott, på vars förslag andra kammaren sedermera för sin del beslutit att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t täcktes låta skyndsamt och allsidigt utreda frågan om inrättande av en professur i nationalekonomi inom filosofiska fakulteten vid vartdera av universiteten i Uppsala och Lund samt förelägga riksdagen det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Sedan ärendet återlämnats till första kammaren samt ånyo hänvisats till denna kammares första tillfälliga utskott, hade utskottet i nu föredragna utlåtande hemställt, att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Herr von Koch: Efter den lidelsefulla diskussion, som här ägt rum i afton, antager jag, att det är ganska litet intresse övrigt för denna fråga, och jag skall därför blott be om ett par ögonblicks uppmärksamhet.

Såsom kammaren erinrar sig, beslöt kammaren för några veckor sedan en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning angående upprättande av professurer i nationalekonomi och socialpolitik vid universiteten i Uppsala och Lund. Andra kammaren har nu behandlat denna fråga och däri gjort den betydelsefulla ändringen, att kammaren beslutat stryka ordet socialpolitik, så att framställningen blott kommer att avse nationalekonomi.

Det är för mig ganska svårt att se anledningen härtill. Den kan omöjligt vara de skäl, som anförts i andra kammarens utskottsutlåtande, ty där talas om tveksamhet dels angående omfattning och dels angående möjligheterna för dess avskiljande till ett särskilt ämne. Men det är ju så, att i första kammarens beslut ingick, att professurerna skulle omfatta *såväl* nationalekonomi *som* socialpolitik, och det förefaller mig, som om andra kammarens utskottsutlåtande skulle bestyrka, att den anordning, som första kammaren beslutat, skulle vara den lämpliga. Socialpolitiken är ju nämligen en gren av nationalekonomien, och det är väl därför lämpligt, att dessa båda ämnen föras tillsammans. Efter vad jag inhämtat av flera av vårt lands främste nationalekonomer, är också en sådan anordning särdeles lämplig. Det är därför ganska förvånande, att man, särskilt från *socialdemokratiskt* håll inom såväl utskottet som kammaren, gått emot denna tanke att låta professurerna omfatta även socialpolitik. Frågar man sig om anledningen till denna ståndpunkt, frestas man nästan att tro, att detta motstånd ytterst bottnar i en önskan, att de sociala problemen icke borde underkastas någon vederhäftig vetenskaplig behandling. För min del har jag i och för sig ingenting emot att det inrättas ytterligare professurer i nationalekonomi, men genom ett sådant beslut har man tydligen för en tid framåt undanskjutit möjligheten, att de

sociala problemen skulle kunna erhålla vetenskaplig behandling vid universiteten, ty jag kan knappast tänka mig, att om man nu upprättar professurer i nationalekonomi vid universiteten, man inom den närmaste tiden skulle kunna få några sådana i socialpolitik, ehuru det måste anses mycket behövligt, att just de socialpolitiska frågorna bli föremål för lagstiftarnas intresse. Ty det ligger makt uppå, såsom jag förut haft tillfälle att betona, att det finnes skolade krafter, som från vetenskaplig ståndpunkt kunna behandla dessa spörsmål.

Om inrättande av professurer i nationalekonomi vid statsuniversiteten. (Forts.)

Det skulle nu, herr talman, från den synpunkt jag har på saken vara naturligt, att jag yrkar avslag å utskottets hemställan, för att frågan skulle få falla och universiteten hava fritt tillfälle att taga det initiativ, man där ansåge lämpligt. Dock vill jag icke framställa ett avslagsyrkande, då även jag anser, att det är till stor nytta, om det också tillkommer endast dessa nya professurer i nationalekonomi. Emellertid är det tydligt, att andra åtgärder äro nödvändiga för att främja de socialpolitiska studierna, och då nu den plan, som jag tillåtit mig framställa för riksdagen, efter allt att döma, går om intet, kan det tänkas andra utvägar. Jag tror, att en sådan skulle vara att upprätta i Sverige ett socialvetenskapligt institut, såsom det skett flerstädes i utlandet. Jag har velat nämna detta för kammaren, så att kammaren skall vara på det klara med, att den tanke jag här velat främja, ingalunda är död därmed, att den nu icke kan realiseras.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 25, i anledning av andra kammarens beslut över dess fjärde tillfälliga utskotts utlåtande nr 8, i anledning av dels väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i lantarbetarefrågan, dels ock väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående fastställande av maximalarbetstid för arbetare inom jordbruksyrket.

Ang. lantarbetarfrågan.

Med föranledande av två inom andra kammaren väckta motioner, nr 287, av herr *Lindman* m. fl., och nr 288, av herr *Sjölander*, hade nämnda kammare på hemställan av sitt fjärde tillfälliga utskott för sin del beslutit, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en allsidig och sakkunnig utredning av lantarbetarefrågan, varvid även borde verkställas undersökning angående längden av den nuvarande arbetstiden inom jordbruket samt huruvida, i vilken utsträckning och på vad sätt en begränsning av denna arbetstid skulle kunna åstadkommas, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Detta beslut hade delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt andra tillfälliga utskott, vilket i nu föredragna utlåtande hemställt, att första kammaren måtte på så sätt biträda andra kam-

Ang. lantarbetarfrågan. (Forts.)

marens i ärendet fattade beslut, att första kammaren beslöte att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa en allsidig och sakkunnig utredning av lantarbetarefrågan och för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Enligt en vid utlåtandet fogad reservation hade herr *Alkman* hemställt, att utskottets utlåtande måtte få det utseende, som framginge av reservationen och utmynna i en hemställan att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Herr Alkman: Herr talman! Då jag i en reservation vid detta betänkande utvecklat den mening, jag omfattar, skulle jag kanske kunna nöja mig med att nu endast yrka bifall till denna reservation, men den fråga, som här föreligger, är genom sitt nära samband med åttatimmarsdagen av den betydelse, att jag trots denna mycket sena timma ändock vill med några få korta ord lägga fram saken för kammaren.

Om herrarna se på betänkandet — jag förmodar, att åtskilliga av herrarna icke haft tillfälle att granska det förut — skola ni finna att utskottets majoritet, egendomligt nog, hemställt om en allsidig och sakkunnig utredning av lantarbetarfrågan samt anhållit om de förslag, vartill denna utredning kan föranleda, men på samma gång till stöd för detta sitt yrkande skrivit ihop en motivering, av vilken det framgår, att denna såsom allsidig betecknade utredning icke får vara allsidig, att den t. o. m. icke får omfatta den sida av frågan, som för närvarande på grund av förhållandena utan all gensaga är den mest aktuella, nämligen frågan om arbetstiden inom jordbruket. Redan denna omständighet gör ju, att utskottets utlåtande är något förvånande, men det är förvånande även ur en annan synpunkt och högeligen förvånande, tror jag, isynnerhet för landets jordbrukare.

Under striden om den industriella åttatimmarsdagen har ju ett av huvudskälen mot förslaget därom varit, att det skulle, om det genomfördes, få en synnerligen ofördelaktig inverkan på jordbruket. Under den stora debatten i lördags var det flera av de främsta jordbrukarna i kammaren, som särskilt starkt uppehöllo sig vid den sidan av saken. Huvudtalaren från den sidan, herr Nilsson i Skottlandshus, hade därvid ett synnerligen ingående anförande. Jag skall här icke fixera, vad han sade i saken i mera än ett par ord, ehuru det väl kunde förtjäna att citeras ordagrant och utförligt. Han påpekade, att en påföljd av att jordbruket icke var med, sannolikt skulle bliva, att industriarbetarna skulle komma att betecknas såsom en slags överklass, och speciellt att jordbruksarbetarna skulle komma att anses som ett slags underklass, och han yttrade, att en lagstiftning angående maximalarbetsdagen måste läggas så, att lagen icke stämplar jordbruksarbetarna, såsom de där intaga en sämre och en undantagsställning i jämförelse med andra arbetare. En annan talare, också han, en jordbrukets representant, herr Jesperson, yttrade bland annat: »Jag anser att antagandet av utskottets förslag skulle medföra vådor för vårt näringsliv, vilka till följd av bristande utredning icke kunna överblickas, och särskilt jordbruket komme säkerligen att få det synnerligen svårt, ty ingen kan

åtminstone inbilla mig, då nu jordbruket ensamt ställts utanför lagstiftningen i fråga om maximalarbetsdagen, att icke jordbruket ovillkorligen skall tvingas in på samma arbetstid som övriga näringsgrenar.» *Ang. landarbetarfrågan. (Forts.)*

Jag tar för givet, mina herrar, att om herr Nilsson i Skottlandshus varit närvarande i fredags, då beslut fattades av utskottet i denna fråga, han säkert med sitt stora inflytande och med den uppfattning han här framlagt skulle ha påverkat utskottet att intaga en annan ståndpunkt än den utskottet kommit till. Detta antagande har av hans uttalanden i lördags det säkraste och klaraste stöd. Vad herr Jesperson beträffar, är hans ställning för mig litet svårare att förstå. I fredags intog han i utskottet den ställning, man finner i utskottets kläm, men i lördags yttrade han sig i kammaren på sätt som herrarna nyss hörde. Jag kan icke se annat, än att herr Jesperson under natten eller i debatten undergått en genomgripande omvändelse. Man kan icke tänka annat, än att om han redan i fredags haft sin lördagsövertygelse, han för visso — så klok affärsman och politiker som han är — icke skulle velat avvakta resultatet av förslaget om åttatimmarsdagens genomförande för industrien, innan han över huvud kunde gå med på att frågan om förkortad arbetstid inom jordbruket bör bli föremål för utredning. En klok man, som förutser, att hans näring inom en kort framtid kan komma i en vådlig situation, väntar väl icke, tills det är för sent utan tager sina mått och steg genast och i tid. Men i fredags var icke herr Jesperson så klok; då ville han vägra Kungl. Maj:t att hjälpa till att med sådant förutseende utreda jordbrukets arbetstidsfråga. På samma sätt som herr Jesperson resonerar hela utskottets majoritet.

Nu är situationen emellertid den, att vi alla, på grund av statsministerns förklaring i lördags angående 8-timmarsdagen veta, att frågan därom kommer upp vid urtiman, och det är väl ingen som tvivlar på, att den då också kommer att genomföras. Och ändå skulle vi genom att nu antaga utskottsbetänkandet ge Kungl. Maj:t anvisning om att första kammaren icke önskar, att jordbruksarbetarnas arbetstidsfråga skulle i detta sammanhang få tagas i övervägande! Den skulle över huvud icke få tagas i övervägande, förr än man får erfara den vådliga inverkan på detta jordbruk, som man antager komma att visa sig, d. v. s., icke förrän jordbruket fått känna på de förluster, man förutser att jordbruket skall få vidkännas genom antagandet av 8-timmarsdagen inom industrien. Det är mig svårt att tro, att kammaren skulle vilja intaga en så besynnerlig ståndpunkt, detta alldeles oavsett, att kammaren väl icke rimligtvis kan skriva till Kungl. Maj:t och begära en allsidig utredning, om vilken samtidigt i den till klämmen fogade motiveringen uttryckligen förklaras, att den icke får vara allsidig. Här har nyligen talats om rekordmässigt underliga skrivelser, men ett skrivelseförslag av den beskaffenhet, att däri begäres en allsidig utredning, men samtidigt förklaras att samma utredning icke får vara allsidig — ett så besynnerligt skrivelseförslag har jag under min riksdagstid icke varit med om och kanske ingen annan i kammaren heller.

Min reservation, herr talman, står i full konsekvens med de uttalanden angående jordbrukets arbetstidsfråga, som under debatten

Ang. lantarbetarfrågan. (Forts.)

om åttatimmarsdagen gjordes från jordbrukarehåll, och jag tillåter mig att yrka bifall till denna reservation, som också sammanfaller med det beslut, som andra kammaren i ärendet fattat.

Herr Tengvall: Herr vice talman, mina herrar! Detta ärende kommer från andra kammaren, som fattat beslut med anledning av tvenne motioner, den ena av herr Lindman jämte ett 30-tal med honom liktänkande medlemmar av andra kammaren, och den andra av herr Sjölander.

Herr Lindman grundar sin motion på ett utlåtande, tillkommet på föranstaltande av Sveriges allmänna lantbrukssällskap. Han skärskådar frågan ur samhällets, arbetsgivarnas och arbetarnas synpunkt och kräver en utredning i stora drag, som motiveras av de sålunda framförda synpunkterna. Andra kammaren har bifallit herr Lindmans motion, men andra kammaren har gått längre och har även i huvudsak bifallit herr Sjölanders motion. Herr Sjölander yrkar, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om skyndsam utredning, huruvida och i vilken utsträckning en maximalarbetstid även må bestämmas för arbetare inom jordbruksyrket, samt att Kungl. Maj:t därefter må för riksdagen framlägga de förslag, vartill denna utredning kan föranleda. Andra kammaren har formulerat sitt beslut sålunda, att andra kammaren begär bland annat undersökning angående längden av den nuvarande arbetstiden inom jordbruket samt huruvida, i vilken utsträckning och på vad sätt en begränsning av denna arbetstid må kunna åstadkommas — detta i anledning av herr Sjölanders motion.

Nu har utskottet icke kunnat biträda denna del av andra kammarens beslut, först och främst på den grund, att utskottet anser, att det icke behövs någon skrivelse med begäran om undersökning av längden av den nuvarande arbetstiden i jordbruket, därför att det redan nu av socialstyrelsen verkställes en sådan undersökning, som årligen publiceras. Det är således alldeles överflödigt, och då även olämpligt att i den delen bifalla andra kammarens beslut.

Men den viktigaste delen, där åsikterna gå mest isär, är den del av andrakammarbeslutet, som talar om en undersökning, huruvida och i vilken utsträckning en begränsning av arbetstiden må kunna åstadkommas. Nu är det ju så, att en alldeles likadan fråga redan för några månader sedan varit föremål för riksdagens beslut. Det har nämligen av herr Carlström i andra kammaren väckts en motion, däri han bland annat äskade utredning om möjligheten att även i jordbruket införa en förkortad arbetsdag. Denna motion hänvisades till jordbruksutskottet, och i sitt på sin tid avgivna utlåtande över den motionen yttrade jordbruksutskottet: »Slutligen har motionären hemställt om utredning angående möjligheten att även vid jordbruket införa förkortad arbetsdag. Med anledning härav får utskottet framhålla, att den s. k. arbetstidskommittén nyligen framlagt förslag om begränsning av arbetstiden m. m. Det synes utskottet vara skäl avvakta resultatet av detta förslags genomförande, innan frågan om en förkortning av arbetstiden även inom jordbruket göres till föremål för utredning.» På grund härav hemställde jordbruksutskottet, att den då ifrågavarande

motionen ej måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, och denna hemställan bifölls på sin tid av riksdagens båda kamrar. Det är bra mycket begärt, att första kammaren nu skulle i denna fråga gå att fatta ett diametralt motsatt beslut. Kammarens andra tillfälliga utskott har ansett sig icke kunna nu komma med framställning till första kammaren att upphäva sitt nyssnämnda en gång fattade beslut. Detta är det viktigaste skälet, varför utskottet nu icke kunnat biträda andra kammarens beslut i avseende å herr Sjölanders motion. Däremot har utskottet ansett sig kunna föreslå första kammaren att biträda den del av andra kammarens beslut, som berör den av herr Lindman m. fl. väckta motionen.

Ang. lantarbetarfrågan. (Forts.)

Jag vill i detta sammanhang nämna, att frågan om herr Sjölanders motion varit för yttrande underställd svenska lantarbetsgivareföreningarnas fullmäktige och Sveriges allmänna lantbrukssällskap, och att båda dessa korporationer avstyrkt bifall till motionen. Det får väl anses, att dessa sammanslutningar i alla fall både äro livligt intresserade av Sveriges jordbruk och väl förstå, vad frågan gäller.

Jag anser på grund av vad jag sålunda anfört, att det är väl motiverat för första kammaren att nu vidbliva sitt en gång fattade beslut, och med anledning därav skall jag, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Redan 1907 års riksdag beslöt att avlåta en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och förslag i lantarbetarfrågan. Då ingenting annat än en statistik sedan därutinnan avhörts, fick jag senast denna kammares tillstånd i år att framställa en interpellation, huru det gått med 1907 års skrivelse. Jag har sedan förnummit, att den interpellationen icke blir besvarad. Det har gått upp för mig att det måtte bero på, att skrivelsen är så gammal, att riksdagen behöver skriva en gång till, och vid sådant förhållande skall jag nöja mig med det resultat, att jag ser, att det kan bli en skrivelse till, som påminner Kungl. Maj:t om detta.

Vid detta tillfälle ber jag att även få begagna mig av min rätt att få till protokollet antecknat, att jordbruksarbetarfrågan ju berör dels bostadsförhållandena, dels arbetstiden, dels frågan om legostadgans avskaffande och dels löneförhållandena på det hela taget. Då jag icke är säker, att det under riksdagens förhandlingar i år, i motionerna eller annorstädes, förekommit krav på samtliga dessa för lantarbetarna så aktuella och viktiga frågor, vill jag ha dem även här till protokollet antecknade.

Jag har intet yrkande.

Herr Alkman: Blott ett par ord i anledning av vad som nyss yttrades av en representant för utskottets majoritet. Herr Tengvall frågade, om det var rimligt att vidtaga några åtgärder då denna fråga i ett tidigare skede av riksdagen på grund av en annan motion varit föremål för riksdagens uppmärksamhet och därvid båda kamrarna avslagit motionen på grund av jordbruksutskottets utlåtande. Ja, men detta var så tidigt som i början av mars, innan ännu förslaget om 8-timmarsdagen blivit framlagt, och innan man ännu såg sammanhanget på sätt man nu kan se det, mellan frågan om industriens och jordbrukets 8-timmarsdag. Det har sedan dess under riksdagen inträffat en verklig

Ang. lantarbetarfrågan. (Forts.)

på frågan inverkande händelse, och den har inträffat i och genom statsministerns förklaring i lördags. Då en sådan händelse inträffat, tycker jag att det skulle vara, jag kan säga, litet hjärtlöst mot jordbrukarna att blott på formella grunder eller därför att frågan förut varit före i annan form nu säga nej.

Beträffande de båda omtalade lantbrukskorporationerna, som avstyrkt bifall till herr Sjölanders motion, ehuru denna allenast utmynnade i begäran om utredning, så vill jag påpeka, att även båda dessa yttranden framkommit så tidigt, att förslaget om 8-timmarsdagen då ännu icke hunnit framläggas. De äro således tillkomna under helt andra omständigheter, än som nu föreligga, och ingen kan garantera, att ett yttrande nu från dessa korporationer skulle komma att gå i samma riktning. Saken ligger nu på helt annat sätt, så vitt jag kunnat förnimma, oavsett vad som sades under debatten i lördags, genom samtal med jordbrukare i båda kamrarna, och man ställer sig nu ganska allmänt på helt annat sätt till frågan om en undersökning av jordbrukets arbetstid — blott den företages på ett sätt, som tager all hänsyn till förhållandena i jordbruket och alltså icke schablonmässigt löser frågan. Då man nu offentligen säger sig anse saken vara så viktig, att man betraktar det såsom ytterst olyckligt, om Kungl. Maj:t skulle underlåta att taga upp detta förhållande, när frågan kommer igen, så förefaller det mig fullkomligt abnormt, att första kammaren skulle skriva till Kungl. Maj:t och säga, att första kammaren för sin del uttalar den oförgripliga meningen, att Kungl. Maj:t icke bör taga sådan hänsyn, då frågan kommer igen vid riksdagen i sammanhang med 8-timmarsdagen inom industrien.

Herr Forssman: Herr greve och talman! Jag har fått den uppfattningen, att utskottet avstyrkt herr Sjölanders motion huvudsakligen av formella skäl. Jag menar emellertid, att det finns även reella skäl att avstyrka denna motion.

För min del har jag beträffande den stora frågan om lagfästande av 8-timmarsdagen uttalat den åsikten, att för industrien kan det bli fråga om, huruvida man icke får slå in på att lagstifta om arbetstiden i varje fall, även om vederbörande för närvarande icke vilja gå in på 8-timmarsdag. Vad åter beträffar en lagstiftning för jordbruket i fråga om arbetstid, kan jag icke finna annat, än att en sådan lagstiftning är under alla förhållanden fullständigt obefogad, och jag menar därför, att utskottet blott på den reella grunden bort avstyrka motionen. Jordbrukets arbetsförhållanden och dess krav på arbetsprestationer äro av så mångskiftande art, att de under inga förhållanden kunna lämpa sig för en lagstiftning visa vi arbetstidens inskränkning, och detta är enligt min mening fullt tillräckligt skäl att avslå varje undersökning och förslag i den riktningen. Jag kan möjligen tänka mig, att herr Alkman kunde tro, att sådan lagstiftning eller undersökning i och för sådan lagstiftning i någon mån skulle befordra hans gamla syftemål, att sprida mera glädje på landsbygden, men det tror jag skulle gå i den riktningen, att man skulle skratta åt en sådan åtgärd från statsmakternas sida.

Jag ber, herr greve och talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Ang. lantarbetarfrågan. (Forts.)

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med de yrkanden, som därunder förekommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Som andra kammarens beslut i ämnet således icke blivit oförändrat godkänt, skulle jämlikt § 63 riksdagsordningen ärendet återlämnas till andra kammaren för vidare behandling.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 12,03 på natten.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.

Fredagen den 6 juni.

Kammaren sammanträdde kl. 10 f. m.

Justerades protokollen för den 31 nästlidne maj och den 2 innevarande månad.

Företogs jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 60 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill bifalla utskottets hemställan, att motionen II: 62 angående årligt understöd från allmänna indragningsstaten å 300 kronor åt avlidna förrådsbiträdet K. W. Rudbergs änka icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen, i likhet med andra kammaren medgivit, att avlidna förrådsbiträdet K. W. Rudbergs änka Anna Rudberg, född Olsson, må från och med den 1 januari 1919 under sin

återstående livstid, så länge hon förbliver i sitt nuvarande änkestånd, å allmänna indragningsstaten uppbära ett årligt understöd av 300 kronor.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 75;

Nej — 44.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 773, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 52 ja och 117 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 127 ja och 161 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nejpropositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 61, punkten 1, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill avslå utskottets hemställan om ett årligt understöd av 300 kronor åt förre postköraren Carl Gustaf Johansson, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring att ordet »Huskvarna» utbytts mot »Jönköping» och således medgivit, att förre postköraren Carl Gustaf Johansson i Jönköping må från och med den 1 januari 1919 under sin återstående livstid uppbära ett årligt understöd av trehundra kronor, att utgå av det å postverkets stat för driftkostnader upptagna anslaget till understöd m. m. åt personer, som äro eller varit anställda vid postverket eller anlitats i dess ärenden.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 42.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 774, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 35 ja och 133 nej, samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 113 ja och 175 nej, vadan be-

slut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Företogs jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 61, punkten 2, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill bifalla utskottets hemställan, att förre stationskarlen Nils Månsson må utöver honom redan tillerkänd pension från och med den 1 januari 1919 under sin återstående livstid åtnjuta en årlig tilläggspension av trehundratrettiotre kronor att utgå av trafikmedel, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren bifallit den i ämnet väckta motionen och således medgivit, att förre stationskarlen Nils Månsson må utöver honom redan tillerkänd pension från och med den 1 januari 1919 under sin återstående livstid åtnjuta en årlig tilläggspension av fyrahundraåtta kronor att utgå av trafikmedel.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 79;

Nej — 37.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 775, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 49 ja och 126 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 128 ja och 163 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 61, punkten 3, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill bifalla utskottets hemställan, att motionen II: 60 angående understöd åt änkorna Märta Brita Eriksson och Anna Maria Hallgren samt deras minderåriga barn icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen, i likhet med andra kammaren, med avslag å utskottets hemställan bifallit den vid punkten fogade reservationen och således medgivit, att änkorna Märta Brita Eriksson och Anna Maria Hallgren, båda i Östersund, samt vart och ett av deras minderåriga barn må från och med den 1 januari 1919 av telegrafverkets medel uppbära årliga understöd, änkorna under deras återstående livstid, så länge de förbliva i sitt nuvarande änkestånd, med 300 kronor vardera, samt vart och ett av änkan Erikssons två och änkan Hallgrens tre minderåriga barn till och med det år, varunder det fyller 18 år, med 75 kronor, samtliga understöd att utbetalas i den ordning, som gäller för fyllnadspensioner från telegrafverket.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 76;

Nej — 43.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 776, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 32 ja och 140 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 108 ja och 183 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nejpropositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 63, punkten 1, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill bifalla vad utskottet i utlåtande nr 53 punkt A. mom. 2:o) hemställt, eller att inom riksgäldskontorets kansli må inrättas en notarietjänst med de för *andra* lönegraden i riksgäldskontorets stat, bestämda avlöningsförmåner, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren bifallit den av herrar Kristensson och Edbom avgivna, vid utlåtandet fogade reservationen och sålunda beslutit, att i stället för den föreslagna nya tjänsten i andra graden å riksgäldskontorets kansliavdelning må inrättas en ny tjänst i *första* graden på förordnande tills vidare.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 106;

Nej — 18.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 777, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 74 ja och 101 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 180 ja och 119 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med japropositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 63, punkten 2, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill bifalla vad utskottet i utlåtande nr 53 punkt C. mom. 1:o) hemställt, eller att riksdagen må besluta att innehavaren av den nuvarande registrators- och kanslisttjänsten H. N. Ekedahl må berättigas att omedelbart efter det han tillträtt befattningen såsom sekreterare uppbära ett ålderstillägg inom tredje lönegraden i avlöningsstaten för riksgäldskontoret, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren bifallit den av herrar Kristensson och Edbom avgivna reservationen och sålunda beslutit, att förslaget, i vad det avser rätt för den nuvarande innehavaren av 2:a gradstjänsten å riksgäldskontorets kansliavdelning att vid uppflyttning i 3:e graden omedelbart komma i åtnjutande av ett ålderstillägg i denna grad, icke må av riksdagen bifallas.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 107;

Nej — 18.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 778, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 63 ja och 109 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 170 ja och 127 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med japropositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 193, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen må

till åtgärder för prisreglering å ved under bränsleåret 1918—1919, i enlighet med vad i statsrådsprotokollet över finansärenden den 9 januari 1919 närmare utvecklats, å tilläggsstat för år 1919 under sjunde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst, 18,500,000 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen, i likhet med andra kammaren, beslutat att till åtgärder för prisreglering å ved under bränsleåret 1918—1919, i enlighet med vad i statsrådsprotokollet över finansärenden den 9 januari 1919 närmare utvecklats, å tilläggsstat för år 1919 under sjunde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag, högst, 19,000,000 kronor.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 29.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 779, som uppläste och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 97 ja och 76 nej, samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 189 ja och 105 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med japropositionen.

Företogs jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bevillningsutskottet i dess memorial nr 53, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att Kungl. Maj:ts proposition nr 222, med förslag angående ändrade grunder för beskattning av kooperativa föreningar, icke skall av riksdagen bifallas, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslutat bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 222 med den jämkning, att 9 § 1 mom. punkt e) av förordningen den 28 oktober 1910 angående bevillning av fast egendom samt av inkomst erhåller följande lydelse:

e) *i fråga om andra skattskyldiga än föreningar för ekonomisk verksamhet vinstutdelning å insatser i sådan förening;*

samt att 7 § av förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt, 2:o, punkt d) erhåller följande lydelse:

d) *i fråga om andra skattskyldiga än föreningar för ekonomisk verksamhet vinstutdelning å insatser i sådan förening.*

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 27.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 780, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 72 ja och 101 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 164 ja och 128 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionen.

Företogs jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bevillningsutskottet i dess memorial nr 54 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att de av lagtima riksdagen 1918 beslutade tilläggen till resp. punkt 3:o i de vid förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt fogade särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen och 3 § av motsvarande anvisningar vid bevillningsförordningen: »*Har näringsidkare till någon — — — icke vidtagits*», skola ur författningarna utgå, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen, i likhet mad andra kammaren, beslutat

1) att 3 § i de vid gällande bevillningsförordning fogade »Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen» skall erhålla följande ändrade lydelse:

3 §.

Med avseende å — — — som taxeringsmännen finna skälig.

Har näringsidkare till någon, som är ekonomiskt intresserad i hans näringsföretag eller kan öva inflytande på företagets ledning, försålt varor till lägre pris eller av honom höpt varor till högre pris än de i allmänhet gällande eller vidtagit andra liknande åtgärder, och har, *uppenbarligen* i följd härav, inkomsten av företaget blivit *avsevärt* lägre, än den eljest skolat bliva, skall inkomsten av företaget beräknas till det belopp, vartill den kan antagas hava uppgått, därest sådana åtgärder icke vidtagits; *skolande detsamma i tillämp-*

liga delar gälla, då fråga är om särskilda näringsföretag av samma näringsidkare;

2) att punkt 3:o) i de vid förordningen den 28 oktober 1910 om inkomst- och förmögenhetsskatt fogade »Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen» skall hava följande ändrade lydelse:

3:o) *Övriga inkomster av arbete.*

Härunder upptagas:

— —

— — — jordbruk eller skogsbruk.

Har näringsidkare till någon, som är ekonomiskt intresserad i hans näringsföretag eller kan öva inflytande på företagets ledning, försålt varor till lägre pris eller av honom köpt varor till högre pris än de i allmänhet gällande eller vidtagit andra liknande åtgärder, och har, *uppenbarligen* i följd härav, inkomsten av företaget blivit *avsevärt* lägre, än den eljest skolat bliva, skall inkomsten av företaget beräknas till det belopp, vartill den kan antagas hava uppgått, därest sådana åtgärder icke vidtagits; *skolande detsamma i tillämpliga delar gälla, då fråga är om särskilda näringsföretag av samma näringsidkare;*

3) att 31 § 1 mom. i) i förordningen om taxeringsmyndigheter och förfarandet vid taxering skall erhålla följande ändrade avfattning:

31 §.

1 mom.

— —

i) att å deklaration — — — om skälen därför; *skolande, då avvikelsen beror på tillämpning av sista stycket i 3 § i de vid gällande bevillningsförordning fogade »Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen» eller sista stycket i punkt 3:o) i de vid förordningen om inkomst- och förmögenhetsskatt fogade »Särskilda anvisningar till ledning vid taxeringen», motsvarande underrättelse tillställas jämväl annan här i riket skattskyldig, som, på sätt i berörda stadganden avses, är ekonomiskt intresserad i vederbörande näringsföretag eller kan öva inflytande på företagets ledning, ävensom, där denne har annan beskattningsort, ordföranden i taxeringsnämnden å denna ort;*

— —

samt

4) att under 1)—3) omhandlade stadganden i sin ändrade lydelse skola träda i kraft den 1 januari 1920.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 101;

Nej — 22.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 781, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen där-

städes utfallit med 52 ja och 123 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 153 ja och 145 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 192, punkten 1, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen godkänner följande ordinarie avlöningsstat för utrikesdepartementet att tillämpas från och med den 1 oktober 1919:

	Lön.	Tjänstgöringspenningar.	Ortstilläg.	Arvode.	Summa.	
1 förste legationssekreterare eller konsul (chef för byrå) . .	5,400	2,500	—	—	7,900	Efter 5 år kan lönen höjas med 600 kronor och efter 10 år med ytterligare 600 kronor.
5 förste legationssekreterare eller konsuler (chefer för byråer)	27,000	12,000	—	—	39,500	
1 andre legationssekreterare eller vice konsul	3,600	1,600	—	—	5,200	Efter 3 år kan lönen höjas med 400 kronor, efter 6 år med ytterligare 400 kronor och efter 9 år med ytterligare 400 kronor.
6 andre legationssekreterare eller vice konsuler	21,600	9,600	—	—	31,200	
Summa kronor	**164,000**	**76,100**	**6,700**	**32,000**	**278,800**	

röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren godkänt följande ordinarie avlöningsstat för utrikesdepartementet att tillämpas från och med den 1 oktober 1919:

	Lön.	Tjänstgörings-penningar.	Ortstilläg.	Arvode.	Summa.	
1 förste legationssekreterare eller konsul (chef för byrå) . .	5,400	2,500	—	—	7,900	Efter 5 år kan lönen höjas med 600 kronor och efter 10 år med ytterligare 600 kronor.
4 förste legationssekreterare eller konsuler (chefer för byråer)	21,600	10.000	—	—	31,600	
1 förste legationssekreterare eller konsul (chef för pressbyrån)	—	—	—	7,900	7,900	
1 andre legationssekreterare eller vice konsul	3,600	1,600	—	—	5,200	Efter 3 år kan lönen höjas med 400 kronor, efter 6 år med ytterligare 400 kronor och efter 9 år med ytterligare 400 kronor.
5 andre legationssekreterare eller vice konsuler	18,000	8,000	—	—	26,000	
1 andre legationssekreterare eller vice konsul	—	—	—	5,200	5,200	
Summa kronor	**155,000**	**72,000**	**6,700**	**45,100**	**278,800**	

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 97;

Nej — 24.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 782, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 95 ja och 80 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 192 ja och 104 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med japropositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memoiral nr 192, punkten 2, föreslagna samt av båda kamrarna godkända omröstningsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen till

sociala attachéer anvisar såsom reservationsanslag *dels* på extra stat för år 1920 ett belopp av 50,000 kronor, *dels ock* på tilläggsstat för år 1919 ett belopp av 12,500 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren till sociala attachéer anvisat såsom reservationsanslag *dels* på extra stat för år 1920 ett belopp av 60,000 kronor, *dels ock* på tilläggsstat för år 1919 ett belopp av 15,000 kronor.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 90;

Nej — 30.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 783, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 77 ja och 97 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 167 ja och 127 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med japropositionen.

Företogs jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 199 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill,

att riksdagen må

a) för beredande av *semester åt vid lantförsvaret anställda arbetare* å extra stat för år 1920 anvisa ett förslagsanslag av 100,000 kronor,

b) för beredande av *semester åt vid lantförsvaret anställda arbetare* å tilläggsstat för år 1919 anvisa ett förslagsanslag av 100,000 kronor,

c) för beredande av *semester åt vid sjöförsvaret anställda arbetare* på extra stat för år 1920 bevilja ett förslagsanslag av 115,000 kronor,

d) för beredande av *semester åt vid sjöförsvaret anställda arbetare* på tilläggsstat för år 1919 bevilja ett förslagsanslag av 115,000 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslutat att med bifall till Kungl. Maj:ts förslag i ämnet

a) för beredande av *semester åt vid lantförsvaret anställda arbetare* å extra stat för år 1920 anvisa ett förslagsanslag av 125,000 kronor,

b) för beredande av *semester åt vid lantförsvaret anställda arbetare* å tilläggsstat för år 1919 anvisa ett förslagsanslag av 125,000 kronor,

c) för beredande av *semester åt vid sjöförsvaret anställda arbetare* på extra stat för år 1920 bevilja ett förslagsanslag av 151,000 kronor,

d) för beredande av *semester åt vid sjöförsvaret anställda arbetare* på tilläggsstat för år 1919 bevilja ett förslagsanslag av 151,000 kronor.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 100;

Nej — 19.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 784, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 78 ja och 98 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 178 ja och 117 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med ja-propositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bevillningsutskottet i dess memorial nr 57 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill,

att tullsatserna skola utgöra för

kaffe, obränt, 30 öre per kg.,

kaffe, bränt eller rostat, även malet, samt kaffesurrogat alla slag, 50 öre per kg.; samt vid bifall till vad sålunda förslagits,

att de sålunda beslutade förhöjda tullsatserna skola tillämpas även innevarande år från dag, som Kungl. Maj:t bestämmer;

ävensom att riksdagen skall, med anmälan om sina sålunda fattade beslut, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville förordna om den ifrågavarande tullförhöjningens ikraftträdande snarast möjligt; röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren beslu-

tat, att motionen I: 57 av herr Trygger m. fl. om höjning av tullen å kaffe och kaffesurrogat icke skall föranleda någon riksdagens åtgärd.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 26.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 785, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 45 ja och 133 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 137 ja och 159 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bevillningsutskottet i dess memorial nr 58 föreslagna samt av båda kamrarna godkända omröstningsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att Kungl. Maj:ts proposition, nr 251, med förslag till förordning om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror icke skall av riksdagen bifallas, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren, med förklarande att Kungl. Maj:ts med propositionen nr 251 framlagda författningsförslag icke kunnat oförändrat bifallas, antagit det vid bevillningsutskottets betänkande nr 46 fogade omarbetade förslaget till förordning om utgörande av en särskild stämpelavgift i vissa fall vid köp, byte eller införsel till riket av pärlor med flera lyxvaror.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;

Nej — 48.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 786, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 30 ja och 139 nej, samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 104 ja och 187 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med nej-propositionen.

Anställdes jämlikt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av bankoutskottet i dess memorial nr 78 föreslagna samt av kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill bifalla ett i kammaren framställt yrkande att riksdagen med anledning av justitieombudsmannens framställning må medgiva, att den nuvarande registrators- och kanslisttjänsten å justitieombudsmansexpeditionen må från och med den 1 januari 1920 ombildas till en registrators- och biträdande sekreterartjänst med en avlöning av 4,500 kronor, därav 1,600 kronor skola anses utgöra tjänstgöringspenningar, vilken avlöning må till den del, som ej utgör tjänstgöringspenningar, kunna höjas efter 5 år med 500 kronor, efter 10 år med 500 och efter 15 år med ytterligare 500 kronor, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring, att den tidpunkt, från vilken avlöningen för den ifrågavarande sekreterar- och registratorstjänsten skulle utgå, bestämts till den 1 januari 1920 och således medgivit, dels att den nuvarande registrators- och kanslisttjänsten å justitieombudsmansexpeditionen må ombildas till en sekreterar- och registratorstjänst med en avlöning av 6,000 kronor, därav 1,800 kronor skola anses utgöra tjänstgöringspenningar, vilken avlöning må till den del, som ej utgör tjänstgöringspenningar, kunna höjas efter 5 år med 500 kronor och efter 10 år med ytterligare 500 kronor, dels ock att denna avlöning må utgå från och med den 1 januari 1920.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 93;

Nej — 30.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 787, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 72 ja och 103 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 165 ja och 133 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med japropositionen.

Anställdes enligt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av statsutskottet i dess memorial nr 203, föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen må avslå herr Erikssons i Grängesberg m. fl. motion nr 137, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen i likhet med andra kammaren delsbeslutat bevilja alla dem, som förvärvat eller under innevarande år förvärva rätt enligt lagen om allmän pensionsförsäkring till pensionstillägg eller understöd eller till ökning därav ett dyrtidstillägg för år 1920 till sådant belopp, att pensionstillägget eller understödet jämte dyrtidstillägget uppgår till i nämnda lag stadgat normalbelopp; dels ock till täckande av kostnaden härför beviljat för år 1920 ett förslagsanslag på 12,300,000 kronor.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 105;

Nej — 17.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 788, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 85 ja och 86 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 190 ja och 103 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med japropositionen.

Anställdes enligt § 65 riksdagsordningen omröstning över följande av jordbruksutskottet i dess memorial nr 107 föreslagna samt av båda kamrarna godkända voteringsproposition:

Den, som i likhet med första kammaren vill, att riksdagen må bifalla vad jordbruksutskottet i dess utlåtande nr 103 hemställt, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har riksdagen

1:o

dels godkänt det i herr Öbergs m. fl. vid jordbruksutskottets utlåtande nr 103 fogade reservation intagna förslag till stat för den lantmäteripersonal, som sysselsättes med utförande av lantmäteriförrättningar, att tillämpas från och med år 1920;

dels förklarat, att för åtnjutande av de å denna stat för distriktslantmätare uppförda avlöningar skola gälla de villkor och bestämmelser, som föreskrivits beträffande avlöning till distriktslantmätare å nu gällande stat, dock med tillägg att ortstillägg skall, där sådant förekommer, följa samma bestämmelser som lönen;

dels medgivit, att distriktslantmätare må för rätt till ålderstilllägg enligt den nya staten tillgodoräknas tjänstetid såsom sådan, innan nämnda stat trätt i tillämpning;

dels ock å ordinarie stat under nionde huvudtiteln uppfört ett anslag av 690,000 kronor till lantmäteripersonal, som sysselsättes med utförande av lantmäteriförrättningar, enligt följande uppställning:

avlöningar, *bestämt anslag*	kronor	670,000
ersättning för publik renovation, *förslagsanslag*	»	20,000
Summa	kronor	690,000.

2:o

a) *dels* godkänt det i herr Öbergs m. fl. vid jordbruksutskottets utlåtande nr 103 fogade reservation intagna förslaget till stat för lantmäterikontoren i länen, att tillämpas från och med år 1920, ävensom de i samma reservation intagna villkor och bestämmelser för åtnjutande av å samma stat för ordinarie befattningshavare upptagna avlöningar;

dels förklarat,

att envar, som med eller efter ingången av år 1920 tillträder ordinarie befattning å lantmäterikontor, skall vara pliktig att underkasta sig ovanberörda villkor och bestämmelser; samt

att förstelantmätare, som icke före viss av Kungl. Maj:t bestämd dag anmäler, att han vill övergå till den nya avlöningsstaten samt underkasta sig de för avlöningens åtnjutande stadgade villkor och bestämmelser, och som icke lagligen kan därtill förbindas, skall varda bibehållen vid de för honom i nu gällande stat upptagna avlöningsförmåner, ävensom, i den mån ej annat föranledes av bestämmelserna i lagen angående civila tjänstinnehavares rätt till pension, vid den rätt till pension, som dittills tillkommit honom;

dels ock å ordinarie stat under nionde huvudtiteln uppfört ett anslag av 309,200 kronor till lantmäterikontoren i länen, enligt följande uppställning:

avlöningar, *bestämt anslag*	kronor	305,200
renovation av kartor för lantmäterikontoren i länen, *reservationsanslag*	»	4,000
Summa	kronor	309,200;

b) å extra stat för år 1920 under nionde huvudtiteln anvisat till extra arbetskrafter å lantmäterikontoren i länen ett reservationsanslag av 59,000 kronor.

3:o

ur riksstaten uteslutit det nuvarande ordinarie anslaget å 463,400 kronor till lantmäteristaten i orterna.

4:o

dels å ordinarie stat under nionde huvudtiteln uppfört såsom bidrag till jordavsöndringar och ägostyckningar, att utgå i huvudsaklig överensstämmelse med de av chefen för jordbruksdepartementet förordade grunder, ett förslagsanslag av 50,000 kronor;

dels å ordinarie stat under samma huvudtitel uppfört såsom bidrag till skiften och hemmansklyvningar, att utgå i huvudsaklig överensstämmelse med de av chefen för jordbruksdepartementet förordade grunder, ett förslagsanslag av 150,000 kronor;

dels beslutat, att det nuvarande ordinarie förslagsanslaget till skiften och avvittringar skall från och med år 1920 benämnas allenast »avvittringar», ävensom minskat detta anslag från 100,000 kronor med 10,000 kronor till 90,000 kronor;

dels ock upptagit det nuvarande ordinarie förslagsanslaget till utflyttningshjälp efter skiften under förändrad benämning, »bidrag till utflyttnings- och väganläggningskostnader i sammanhang med skiften och hemmansklyvningar», att utgå i huvudsaklig överensstämmelse med de av chefen för jordbruksdepartementet förordade grunder, samt ökat detta anslag från 50,000 kronor med 50,000 kronor till 100,000 kronor.

5:o

dels godkänt det i herr Öbergs m. fl. vid jordbruksutskottets utlåtande nr 103 fogade reservation intagna förslag till stat för lantmäteristyrelsen, att tillämpas från och med år 1920, ävensom i reservationen intagna villkor och bestämmelser för åtnjutande av å samma stat för ordinarie befattningshavare upptagna avlöningar;

dels förklarat,

att envar, som med eller efter den 1 januari 1920 tillträder ordinarie befattning i lantmäteristyrelsen, skall vara pliktig att underkasta sig ovanberörda villkor och bestämmelser; samt

att förutvarande innehavare av ordinarie befattning i nämnda styrelse, vilken icke före viss av Kungl. Maj:t bestämd dag anmäler, att han vill övergå till den nya avlöningsstaten och underkasta sig de för avlöningens åtnjutande stadgade villkor och bestämmelser, och som icke lagligen kan därtill förbindas, skall varda bibehållen vid de honom enligt dittills gällande avlöningsstat tillkommande avlöningsförmåner ävensom, i den mån ej annat föranledes av bestämmelserna i lagen angående civila tjänstinnehavares rätt till pension, vid den rätt till pension, som dittills tillkommit honom;

dels ock höjt ordinarie anslaget till lantmäteristyrelsen från 73,000 kronor med 76,800 kronor till 149,800 kronor.

6:o

till förstärkning av lantmäteristyrelsens arbetskrafter under senare halvåret 1919 å tilläggsstat för samma år anvisat ett förslagsanslag, högst, 6,000 kronor.

7:o

dels höjt nionde huvudtitelns ordinarie förslagsanslag till ålderstillägg från 140,000 kronor med 110,000 kronor till 250,000 kronor, *dels ock* höjt samma huvudtitels ordinarie förslagsanslag till rese- och traktamentspenningar från 650,000 kronor med 400,000 kronor till 1,050,000 kronor.

8:o

för bestridande av utgifter vid lantmäteristyrelsens reproduktionsanstalt, att av Kungl. Maj:t i mån av behov användas, å extra stat för år 1920 anvisat ett reservationsanslag av 6,000 kronor.

9:o

till lantmäteriundervisningens ordnande och bedrivande å extra stat för år 1920 anvisat ett reservationsanslag av 41,500 kronor.

10:o

till inbindning av handlingar i lantmäterikontoren i länen å extra stat för år 1920 anvisat ett reservationsanslag av 5,000 kronor.

11:o

för anskaffande för lantmäterikontoret i Karlstad av kopior av vissa kartor med tillhörande handlingar å extra stat för år 1920 anvisat ett reservationsanslag av 10,000 kronor.

12:o

för anskaffande för lantmäterikontorens i länen räkning av kopior av kartor m. m. angående statens järnvägars jordområden å extra stat för år 1920 anvisat ett reservationsanslag av 10,400 kronor.

13:o

för tilläggsavvittring i vissa delar av Västerbottens läns lappmark å extra stat för år 1920 anvisat ett förslagsanslag av 30,000 kronor.

Vid omröstningens slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 28.

Sedan protokoll över omröstningen blivit uppsatt, justerat och avsänt till andra kammaren, ankom därifrån ett protokollsutdrag, nr 789, som upplästes och varav inhämtades, att omröstningen därstädes utfallit med 56 ja och 111 nej samt att båda kamrarnas sammanräknade röster befunnits utgöra 148 ja och 139 nej, vadan beslut i frågan blivit av riksdagen fattat i överensstämmelse med japropositionen.

Föredrogos och lades till handlingarna tredje sammansatta stats- och första lagutskottets memorial:

nr 6, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående befrielse för värnpliktiga av 1918 års klass från fullgörande av viss värnpliktstjänstgöring i fredstid m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

nr 7, med föranledande av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2 i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om befrielse för vissa värnpliktiga från skyldighet att fullgöra reservtruppövning ävensom i ämnet väckta motioner.

Ang. understöd åt behövande änkor för deras barns uppfostran.

Föredrogs ånyo första kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande nr 20, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående beredande åt behövande änkor av understöd utav allmänna medel för underhåll och uppfostran av deras barn.

Med föranledande av en inom andra kammaren väckt motion, nr 200, av herr *Olsson* i Morastrand m. fl., hade nämnda kammare på hemställan av sitt fjärde tillfälliga utskott för sin del beslutit, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta utreda, på vilket sätt och efter vilka grunder understöd av allmänna medel kunde utan fattigvårds verkan beredas behövande änkor till underhåll och uppfostran av deras inom äktenskapet födda och under detsamma adopterade barn, samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

Detta beslut hade delgivits första kammaren, som hänvisat ärendet till sitt första tillfälliga utskott, vilket i nu föredragna utlåtande hemställt, att första kammaren icke måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Reservation hade avgivits av herrar *Bergman*, *Petterson* och *Dalberg*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava viss ändrad lydelse och sluta med en hemställan att första kammaren måtte biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut.

Herr Bergman: Jag hemställer, att kammaren nu, innan den åtskiljes, i denna behjärtansvärda fråga ville göra den verkligt goda gärningen att ansluta sig till andra kammarens beslut. Det är sant, som det anförts i utskottsutlåtandet, att saken i vissa delar i alla fall kommer att utredas, men denna utredning gäller dock icke frågan i sin helhet. Saken är djupt behjärtansvärd, och det vore synd, om kammaren skulle sluta sin verksamhet med en så obehaglig gest som att avvisa den rena humanitetsåtgärd det här gäller. Frågan är därjämte en av de viktigaste, som kunna komma inför riksdagen. På Forum i Rom kan man ännu i dag se ett vördnadsvärt monument, som

Ang. understöd åt behövande änkor för deras barns uppfostran. (Forts.)

hugfäster en handling, bestående av en stiftelse för underhåll och uppfostran av Italiens fattiga barn, en stiftelse, skapad av den måhända bäste av de romerska regenterna under kejsartiden, nämligen Trajanus under medverkan av senaten i Rom. Där ha vi ett av de många fall, där man från antiken kan hämta en användbar praktisk lärdom även för vår tid. Och jag skulle anse, att det vore denna svenska senat värdigt, innan den snart definitivt övergår till historien, att fatta ett beslut, över vilket låge något av den historiska storhet, som den anförda traditionen från romerska senaten hugfäster. Sparsamhet som resulterar i en undernärd och illa uppfostrad ungdom är oklokt anbragt även ur finansiell synpunkt.

Jag hemställer för min del om bifall till andra kammarens beslut i överensstämmelse med den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr Borell: Jag ber att få erinra om, att vid gårdagens plenum behandlades andra sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 2 i anledning av väckt motion om sådan ändring i 6 och 33 §§ lagen om allmän pensionsförsäkring, att alla de barn, vilkas föräldrar eller målsmän äro i sådana ekonomiska omständigheter, att de ej utan den allmänna fattigvårdens hjälp kunna försörjas, skola bliva berättigade till understöd ur pensionsfonden. Utskottet hemställde om avslag på motionen, enär utredning i motionens syfte pågingе. Fattigvårdslagstiftningskommittén hade, på sätt pensionsstyrelsen framhållit, åtskilliga frågor under sin behandling, vilka nära berörde de i motionen avhandlade spörsmål. Kammaren biföll utskottets hemställan. Denna fråga innesluter i sig den fråga, som nu föreligger till behandling, och i konsekvens med sitt beslut i går synes därför kammaren även nu böra svara, att någon skrivelse icke är behövlig, då hela denna fråga redan är föremål för utredning.

På grund av vad jag nu anfört ber jag att få hemställa om bifall till utskottets hemställan.

Herr Bergman: Jag ber endast att få erinra om, att det icke är alldeles riktigt, att hela frågan är föremål för utredning; det är endast vissa delar av densamma. Emellertid skall jag icke upptaga kammarens tid med en redogörelse för den saken, då den tillräckligt tydligt framgår av akterna i det utlåtande, som avgivits. Jag hänvisar särskilt till barnavårdsinspektrisens beaktansvärda yttrande och till analogien med den danska »Enkebörnloven». Jag ber att fortfarande få yrka bifall till reservationen, som sammanfaller med andra kammarens beslut.

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i nu ifrågavarande utlåtande hemställt samt vidare därpå att kammaren skulle biträda andra kammarens i ärendet fattade beslut; och förklarades den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Vid ånyo skedd föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 26, i anledning av andra kammarens beslut över dess tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 11 i anledning av herr Röings motion, nr 202, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående omarbetning av gällande järnvägstrafikstadga, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 27, i anledning av andra kammarens beslut över dess tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 9, i anledning av herr Normans m. fl. motion, nr 404, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 355, angående anslag till lantmäteriväsendet m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Anmäldes och bordlades

tredje sammansatta stats- och första lagutskottets memorial nr 8, med hemställan om anvisande av ersättning åt utskottets tjänstemän och vaktbetjäning; samt

andra särskilda utskottets memorial nr 9, angående avlöning åt dess tjänstemän och vaktbetjäning.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1,14 e. m.

In fidem

A. v. Krusenstjerna.